

Міністерство освіти і науки України
ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультету менеджменту, адміністрування та права
Кафедра права та європейської інтеграції

ПРАВознавство

Методичні вказівки та завдання

до практичних (семінарських) занять та самостійної роботи
здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
денної (заочної) форми навчання
усіх спеціальностей

Міністерство освіти і науки України
ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультету менеджменту, адміністрування та права
Кафедра права та європейської інтеграції

Методичні вказівки та завдання

до практичних (семінарських) занять та самостійної роботи
здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
денної (заочної) форми навчання
усіх спеціальностей

Затверджено
рішенням навчально-методичної
комісії факультету МАП
Протокол № 9
від 13 травня 2024 р.

Харків 2024

УДК 34(072)

П 69

Схвалено на засіданні кафедри права та європейської інтеграції Державний біотехнологічний університет (Протокол № 14 від 10 травня 2024 року)

Рецензенти:

Глущенко Світлана Ігорівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри правового регулювання економіки ХНЕУ ім. С. Кузнеця, адвокат.

Іванова Ганна Сергіївна, доктор юридичних наук, доцент кафедри права та європейської інтеграції.

Топоркова М. М., Дуюнова Т. В., Півненко Л. В., Клеріні Г.В.

П 69 Правознавство: методичні вказівки та завдання до практичних (семінарських) занять та самостійної роботи здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня денної (заочної) форми навчання усіх спеціальностей. **2024. – 86 с.**

Методичні вказівки призначені для надання допомоги здобувачам вищої освіти у засвоєнні основних тем навчальної дисципліни «Правознавство» з урахуванням основних положень законодавства України, сучасних досягнень науки, а також специфіки викладання дисципліни для студентів вищих навчальних закладів. Методичні рекомендації розраховані для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня денної та заочної форми навчання усіх спеціальностей.

УДК 34(072)

© М. М. Топоркова, Т. В. Дуюнова,
Л. В. Півненко, Г.В. Клеріні 2024©

ВСТУП

Процес розбудови правової держави, заснованої на верховенстві права та пріоритеті прав і свобод людини, формування громадянського суспільства в Україні потребує компетентних, відповідальних, свідомих громадян. Вивчення навчальної дисципліни «Правознавство» дає здобувачам вищої освіти не тільки правові знання, а й можливість сформуванню їхніх вмінь і навичок, життєву позицію, компетентність, яких потребує демократичне суспільство. Без належного рівня правових знань і навичок правомірної поведінки неможлива свідома участь особи в суспільному та державному житті. Правовій освіті громадян України сьогодні приділяється певна увага з боку держави, її інститутів та установ.

Мета викладання дисципліни «Правознавство» полягає у формуванні у здобувачів вищої освіти розуміння сутності, функцій, принципів діяльності правових інститутів України. Ознайомлення з основами законодавства для набуття системи правових знань. Формування у сучасного здобувача вищої освіти високого рівня юридичної обізнаності, правосвідомості та активної суспільної позиції, яка базується на ретельному знанні нормативних актів та правових механізмів захисту інтересів людини у державі. Підготовка спеціалістів, що працюватимуть в умовах розбудови правової держави та ринкової економіки. У професійному плані вивчення дисципліни спрямовано на правове регулювання у сфері виробничих, адміністративних та господарських відносин. Викладання дисципліни має на меті ознайомити здобувачів вищої освіти з основними законами, підзаконними нормативними актами, які діють на території України.

Вивчення дисципліни «Правознавство» сприяє формуванню у студентів наступних професійних компетентностей:

інтегральної компетентності тобто, здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми правового характеру як у процесі навчання, так і в подальшій професійній діяльності, що передбачає застосування відповідних теорій та методів науки;

загальної компетентності у вигляді здатності до абстрактного, логічного та критичного мислення, аналізу і синтезу;

фахових компетентностей у вигляді:

- здатності орієнтуватися у чинному законодавстві України;
- вміння аналізувати зміст нормативних актів;
- вміння правильно застосовувати відповідне законодавство України;
- вміння готувати акти державного управління та приймати управлінські рішення;
- здатності реалізовувати юридичні права громадян України;
- здатності аналізувати правові проблеми застосування законодавства зарубіжних країн при вчиненні нотаріальних дій.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Правознавство» є збагачення та розширення гуманітарної підготовки здобувачів вищої освіти, формування творчої активності майбутніх фахівців.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати:

- основоположні відомості з теорії держави і права, конституційного права, основи цивільного, трудового, сімейного та кримінального права;;
- зміст суспільних відносин, які врегульовані відповідними галузями права;
- зміст правових положень, які формують правовий стан людини і громадянина у державі;
- обсяг прав і свобод людини у сучасному суспільстві;
- зміст сучасних економічних правовідносин у державі;
- обсяг нормативно-правових документів, які регулюють сферу майбутньої професійної діяльності;

– загальні процесуальні норми захисту прав та інтересів людини в сучасному суспільстві.

вміти:

- орієнтуватися в чинному законодавстві;
- аналізувати зміст нормативних актів;
- застосовувати теоретичні знання та принципи нормативних актів у практичному житті;
- правильно користуватися юридичною термінологією;
- застосовувати правові норми у практичній діяльності;
- грамотно складати і оформляти правові документи, обумовлені специфікою обраної практичної роботи;
- здійснювати аналітичну роботу, самостійно працювати з навчальною і спеціальною літературою.

Вивчення дисципліни «Правознавство» надає можливість студентам сформуванню комплексу компетенцій у правовій сфері достатніх для виконання професійних завдань.

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ

Вивчення дисципліни «Правознавство» проходить у формі лекцій, семінарських занять, практичних занять та самостійної роботи.

Метою аудиторних занять є систематизоване засвоєння студентами теоретичних знань про поняття, завдання, основні принципи національної правової системи. Аудиторні заняття передбачають форми контролю засвоєння змісту дисципліни.

Лекційні заняття передбачають викладення нового теоретичного матеріалу викладачем, сприйняття цього матеріалу студентами. За своїм змістом лекції охоплюють основний теоретичний матеріал найважливіших тем навчальної дисципліни.

Семінарське заняття – форма навчального заняття, під час якого викладач організує обговорення попередньо визначених питань, до яких студенти повинні готувати тези виступів. Робота на семінарському занятті передбачає доповіді за попередньо підготовленими студентами рефератами. Викладач оцінює виступи студентів, їх активність у дискусії, рівень знань та уміння формулювати і відстоювати свою позицію тощо.

Практичне заняття – форма навчального заняття, на яких студенти повинні набути навичок практичного застосування положень законодавства України, закріпити теоретичні знання з предмету.

Мета практичного заняття – поглиблене і систематичне вивчення найбільш складних і важливих тем навчальної дисципліни «Правознавство». Практичні заняття покликані не стільки повторювати, скільки доповнювати і конкретизувати матеріал лекційного курсу і навчальної літератури.

Під час практичних занять студенти під контролем викладача обговорюють рішення практичних завдань. Відповіді на кожне питання повинні

бути мотивованими з обов'язковим посиланням на відповідну норму Закону України. Вимоги до усних відповідей студентів на практичних заняттях є загальноприйнятими. Спочатку зачитується зміст завдання (фабула задачі), а потім письмове рішення з необхідними коментарями та поясненнями. В обговоренні рішення беруть участь усі студенти групи.

Викладач оцінює вірність, повноту й обґрунтованість рішень, викладених студентами, їх активність у дискусії, рівень знань та вміння формулювати й відстоювати свою позицію тощо.

Викладач, який проводить заняття, підводить підсумки обговорення, робить зауваження щодо неточних, некоректних і помилкових рішень студентів та формулює правильні відповіді на поставлені у завданні питання.

При повній і правильній відповіді на питання, які стоять у завданні, викладач може змінити деякі вихідні дані цього завдання, щоб змусити студента зайнятися пошуком іншої відповіді. Такий підхід викладача до можливих варіантів розвитку ситуації і способів їх вирішення не тільки створює робочу обстановку у групі, активізує студентів, а й викликає у них особливий інтерес до проведення таких занять.

Непідготовленість до заняття, відсутність рішень домашнього завдання чи пропуск заняття (незалежно від причин) тягне за собою обов'язкове його відпрацювання.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом студентами у час, вільний від аудиторних навчальних занять.

Самостійна робота складається з опрацювання конспекту лекцій, підготовки до семінарських та практичних занять, самостійного освоєння навчального матеріалу по окремим темам, ознайомлення з нормативними актами та рекомендованою літературою.

Самостійна робота забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення навчальної дисципліни: підручник, навчальні та навчально-методичні посібники та матеріали, конспект лекцій викладача, методичними рекомендаціями тощо.

Зміст самостійної роботи з навчальної дисципліни Правознавство визначається у Навчально-методичних матеріалах до семінарських та практичних занять, а також завданнями та вказівками викладача, що проводить заняття у групі.

При оцінюванні самостійної роботи враховується повнота, точність і правильність викладу студентом матеріалу, вміння зосереджувати увагу на основних положеннях, а також використання першоджерел.

Формами самостійної роботи є:

- виконання домашніх завдань;
- доопрацювання матеріалів лекції;
- робота в інформаційних мережах;
- опрацювання додаткової літератури;
- підготовка і презентація рефератів.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО НАПИСАННЯ РЕФЕРАТІВ

Реферат не є дослівним переказом тексту підручника або навчального посібника, а являє собою одну з форм наукового дослідження на певну тему, творчо перероблену на основі знайомства зі станом сучасних наукових досліджень або виклад основних положень певних видань чи їх частин.

Реферат має бути виконано самостійно. *Мета* написання реферату полягає у набутті студентом знань з навчальної дисципліни Правознавство, вміння та навичок працювати з науковою літературою самостійно аналізувати та узагальнювати матеріал, робити і формулювати власні висновки та пропозиції.

Реалізація таких цілей втілюється в життя шляхом поступового розв'язання наступних задач:

- вивчення літератури з певного питання;
- вивчення інформації, яка міститься в літературі або в ресурсах Інтернету;
- збір і узагальнення матеріалу;
- складання плану реферату;
- написання реферату;
- оформлення реферату

За допомогою рефератів студент глибше вивчає найбільш складні проблеми навчальної дисципліни, вчиться правильно оформлювати роботу та доповідати про результати своєї праці.

Студент самостійно обирає тему реферату з запропонованого переліку. Допускається закріплення декількох студентів за однією і тією ж темою реферату. В такому разі на практичних заняттях один з них доповідає, а інші виступають з доповненнями чи уточненнями. Студент може в обсязі навчальної програми дисципліни сам запропонувати тему реферату, узгодивши її з викладачем.

Перш ніж починати безпосередньо збирати матеріал, потрібно скласти список літератури, в якій висвітлюється проблема, обрана у якості теми реферату. Слід приділити серйозну увагу підбору і вивченню рекомендованої літератури до дисципліни. Однак запропонований перелік не повинен

обмежувати ініціативу студента. В разі необхідності використовуються інші джерела.

План реферату відображує його суть. Це схематичний вираз того, що хоче довести автор. Після ознайомлення з літературою студент складає план реферату, в якому конкретизує питання обраної теми та який включає в себе:

вступ;

основну частину (виклад змісту теми);

висновки;

список використаної літератури.

Вступ є обов'язковою частиною реферату, в якому стисло обґрунтовується актуальність, чому вибрана саме ця тема, чим зумовлений інтерес до неї, наукова і практична значимість обраної теми, формулюється мета та завдання дослідження. Подається короткий огляд літератури з теми реферату.

Основна частина реферату складається з розділів та підрозділів, в яких мають бути послідовно розглянуті усі питання плану.

Заключна частина реферату має містити висновки, в яких формулюються результати дослідження, оцінки проаналізованого матеріалу, пропозиції чи рекомендації з досліджуваної проблематики. Висновки повинні прямо відповідати поставленим у вступі задачам.

Вступ і висновки реферату разом не повинні перевищувати одну чверть його обсягу.

Після підбору і вивчення літератури, визначення плану реферату слід приступити до узагальнення та систематизації зібраного матеріалу. Виклад матеріалу повинен бути чітким, логічним та послідовним, літературно грамотним, без повторень. У рефераті необхідно висловлювати своє ставлення до обраної проблеми. Всі міркування потрібно аргументувати.

Починається робота з **титульного листа**. Після титульного листа, на другій сторінці реферату подається план роботи.

Кожна структурна частина роботи повинна починатися з нової сторінки та мати заголовок, який відповідає плану реферату.

Загальний обсяг реферату не повинен перебільшувати **20 друкованих сторінок** тексту.

Оформлення списку використаної літератури є важливою складовою написання реферату. В список включаються тільки ті джерела, які використовувались при написанні реферату або на які зроблено посилання у самій роботі.

Зміст реферату студент повинен доповідати на: семінарі, кружку, науковій конференції. Попередньо підготувавши тези доповіді, студент протягом 7-10 хвилин коротко викладає основні положення своєї роботи, оскільки вільний виклад значно поліпшує сприйняття матеріалу слухачами. Після доповіді автор відповідає на питання, поставлені слухачами або ж викладачем під час перевірки реферату. Потім виступають опоненти, які заздалегідь знайомляться з текстом реферату (орієнтуються у даній проблематиці), відзначаючи сильні та слабкі сторони реферату. На основі обговорення написаного та повідомленого реферату студенту виставляється відповідна оцінка.

СИСТЕМА ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

Підсумкова оцінка знань здобувачів вищої освіти залежить від способів або підходів, що застосовуються при визначенні рівня знань студента. Вони, у свою чергу, залежать від форми навчання студента. У разі оцінювання знань студента заочної форми навчання, то воно проводиться на ґрунті усної\письмової відповіді на питання, або відповіді на тестові завдання, які здобувач вищої освіти отримує на підсумковому контролі, що знаходить своє вираження у кінцевій оцінці за п'ятибальною системою, стобальною системою та за системою ECTS. У разі оцінки знань студентів денної форми навчання, підсумкова оцінка знаходить своє вираження у кінцевій оцінці за п'ятибальною системою, стобальною системою, та за системою ECTS, яка визначається сумою балів, набраних студентом при виконанні окремих видів робіт. Бали за проведену роботу нараховуються при оцінюванні відповідей на практичних заняттях, поточних модульних контролів, підсумкових тестових завданнях. При складанні

заліку, кількість балів, підсумкова оцінка виставляються за результатами поточного контролю за 100 бальною шкалою.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних та семінарських занять. Основна мета поточного контролю – забезпечення зворотного зв'язку між викладачами та здобувачем вищої освіти у процесі навчання, забезпечення управління навчальною мотивацією студентів. Оскільки основним завданням поточного контролю є встановлення і оцінювання рівнів розуміння і первинного засвоєння окремих елементів змісту теми, встановлення зв'язків між ними та засвоєним змістом попередніх тем, допускається опитування студентів і під час лекційних занять. Оцінки на семінарському, практичному занятті, які виставляються студенту, заносяться до журналу обліку роботи викладача в колонку з надписом, що засвідчує дату проведення заняття. Форми і методи опитування обирає викладач. Студенти, що були відсутніми на занятті, зобов'язані відпрацювати його.

Модуль (проміжна атестація) проводиться після вивчення матеріалу певних змістових модулів, на які поділено програмний матеріал.

Форма модульного контролю розробляється лектором або провідним викладачем з дисципліни у вигляді тестів, письмової контрольної, колоквиуму, тощо. Підсумкова оцінка з модуля це – сумарна оцінка, зі своїм ваговим коефіцієнтом, з усіх видів робіт, що входять до модуля. Підсумкову модульну оцінку викладач заносить до «Модульної відомості», яка надається йому старостою групи, та фіксує її у журналі обліку роботи викладача. Семестровий контроль з навчальної дисципліни Правознавство проводиться у формі семестрового заліку. При складанні заліку з навчальної дисципліни Правознавство підведення підсумку засвоєння здобувачем вищої освіти навчального матеріалу за семестр здійснюється виключно на підставі суми балів, набраної ним за результатами практичних занять, самостійної роботи, виконанням модульних контрольних робіт шляхом переводу її в залікову оцінку «зараховано», «не зараховано» без присутності студента.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ НА ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТТЯХ

Оцінювання проводиться за п'ятибальною шкалою.

Оцінка «відмінно» має місце, якщо студент активно працює протягом усього практичного заняття, дає повні відповіді на запитання викладача у відповідності з планом практичного заняття і показує при цьому глибоке оволодіння лекційним матеріалом, знання відповідної літератури та законодавства з питань, що виносяться на практичне заняття, здатний викласти та аргументувати власне бачення розв'язання практичного завдання з даної тематики, проявляє здібність до підбивання висновків на підставі огляду викладеного матеріалу.

Оцінка «добре» має місце при дотриманні таких вимог: студент активно працює протягом практичного заняття, питання висвітлені достатньо повно, викладення матеріалу послідовне, обґрунтоване, з посиланнями на відповідні нормативні акти, узагальнення судової практики та літературні джерела, викладення питань повинно логічно завершуватися самостійними висновками. Але, у відповіді студента допускаються окремі неточності, незначні помилки, відсутня виключна та беззаперечна аргументованість.

Оцінка «задовільно» має місце у тому разі, коли студент у цілому оволодів основним масивом питань з даної теми, проявляє основні знання лекційного та нормативного матеріалу, літератури, намагається робити висновки й розв'язувати практичні завдання. Але, студент на заняттях поводить себе пасивно, відповідає лише за вимогою викладача, питання висвітлюються неповно, у відповідях містяться серйозні помилки.

Оцінка «незадовільно» виставляється у разі, коли студент виявив повну неспроможність висвітлити питання, у випадках, коли питання висвітлені неправильно, практичні завдання вирішені невірно. Оцінка з навчальної дисципліни Правознавство за семестр, що виставляється у «Відомість обліку успішності», складається з урахуванням результатів поточного та підсумкового

контролю і оформлюється: за національною системою, за 100-бальною шкалою та за шкалою ECTS.

100- бальна система	оцінка ECTS	Оцінка за національною системою	
		Іспит	Залік
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ТА ЗАВДАННЯ

до практичних (семінарських) занять

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1.

Тема 1. Основи теорії держави

Питання для обговорення

1. Поняття і елементи форми держави.
2. Поняття та структура механізму держави. Державний апарат.
3. Принципи організації та функціонування механізму держави.
4. Поняття, ознаки та класифікація державних органів.
5. Поняття органів місцевого самоврядування та їх співвідношення з механізмом держави.
6. Поняття та класифікація функцій держави.

Методичні рекомендації

При вивченні цієї теми важливе значення має висвітлення плюралізму поглядів щодо тлумачення поняття «держави», їх історична еволюція. Студентам необхідно обрати найбільш вдале визначення терміну «держави» на сьогоднішній день та обґрунтувати свою позицію. Виходячи з обраного визначення, слід виокремити основні ознаки держави, розкрити сутність кожної з них. Також необхідно розкрити чинники, що вплинули на виникнення держави. Для засвоєння теми необхідно проаналізувати ознаки держави, які відрізняють її від суспільної (публічної) влади первіснообщинного ладу. Розглядаючи наступне питання, потрібно проаналізувати поняття «влада», розкрити її структурні елементи. Необхідно навести класифікацію влади залежно від тих або інших критеріїв, виділивши при цьому з усіх видів влад найбільш впливову у суспільному процесі – державну владу. Окремо слід зупинитися на характеристиці поняття суверенітету як однієї з головних ознак держави, розглянувши внутрішній і зовнішній суверенітет, суверенітет народу і його втілення у демократичних державах, національний суверенітет і право нації на

самовизначення. Розкриваючи типологію держав, слід дати поняття типу держави, визначити чинники, що впливають на віднесення держав до того чи іншого типу.

У зв'язку з тим, що держава виконує багато функцій, зміст яких досить різноманітний, доцільно проаналізувати поняття та перейти до класифікації функцій держави.

Ситуаційні завдання

Завдання 1. Охарактеризуйте сутність держави, поясніть її функції в соціально неоднорідному суспільстві. Дайте характеристику Україні за формою.

Завдання 2. Дайте характеристику державного ладу незалежної України (форма держави; основні нормативно-правові акти, які закріплюють форму держави Україна; реалізація принципу поділу влади).

Завдання 3. Арістотель у своїй праці «Політика» писав про те, що держава є вищою формою людського спілкування, яка охоплює собою всі інші форми спілкування, що держава виникає заради потреб життя, з метою досягнення певного блага. При цьому в процесі свого розвитку держава проходить, на думку філософа, кілька етапів, які ототожнюються з етапами соціального об'єднання та здійснюються людьми в їх природному прагненні до спілкування.

Перший етап – це сім'я, що складається із чоловіка, жінки і дітей. Далі – велика (розширена) сім'я, яка об'єднує вже декілька поколінь кровних родичів з боковими гілками родинного відмежування. Потім – село або поселення, і в кінці кінців – поліс. Поліс у Арістотеля – це вища форма об'єднання людей, яка охоплює собою всі інші.

Представником якої концепції виникнення держави можна вважати Арістотеля?

Завдання 4. Учень 11-А класу 34-ї середньої школи Петриченко Василь на одному із занять з дисципліни «Правознавство» висловив думку, що в реалізації державних функцій бере участь усе населення країни і що він сам, а також його батьки, є суб'єктами реалізації окремих функцій держави. Аргументуючи свою

відповідь, Василь навів декілька прикладів щодо ролі їхньої сім'ї в здійсненні функцій держави:

1. Господарсько-стимулююча функція (він та його батьки працюють у недержавному секторі економіки, виробляючи матеріальні блага для жителів регіону).

2. Соціальна (їхні заробітки обкладаються податком, який витрачається в тому числі на адресну допомогу пенсіонерам, інвалідам, багатодітним сім'ям та ін.).

3. Забезпечення законності (ця функція держави, на думку учня, реалізується ним шляхом здійснення правомірної поведінки).

4. Екологічна (Василь та його родина не завдають шкоди природі, дбають про рослинний світ за місцем свого проживання).

5. Законодавча (реалізується шляхом участі в референдумах та в ході виборів, коли формується парламент – законодавчий орган держави).

Чи погоджуєтесь ви з такою аргументацією? Обґрунтуйте відповідь.

Завдання 5. Розкрийте значення понять. Порівняйте їх й застосуйте одне поняття із кожної пари в правовому контексті.

- Громадянське суспільство — правова держава.
- Механізм держави — апарат держави.
- Демократичний режим — охлократія.
- Федералізм — сепаратизм.

Завдання 6. Визначте історичний тип, форму правління, форму державного устрою та політичний режим сучасних держав:

- Великої Британії,
- Куби,
- Швейцарії,
- Кувейту.

Завдання для самостійної роботи

Теми для написання рефератів

1. Феномен держави: теоретичні засади формування та розвитку.
2. Державний суверенітет: теоретико-правові проблеми.
3. Концепція соціальної держави: теоретико-методологічні засади формування змісту.
4. Народний суверенітет у формуванні державно-правової зовнішньої і внутрішньої політики держави.
5. Форма державного правління сучасної Української держави: сучасний стан та тенденції розвитку.
6. Форма державного правління в теорії та практиці українського державотворення».
7. Критерії класифікації та види функцій держави.
8. Розуміння права у світовій і вітчизняній юриспруденції.
9. Принципи права та їх роль у регулюванні суспільних відносин.
10. Сутність і зміст права. Роль права у реалізації загальносуспільних інтересів.

Рекомендована література

1. Волошкевич Г.А., Джолос С.В., Дробот Ж.А., Коваль Т.В., Комзюк В.Т., та ін. Правознавство: Підручник для студентів ВНЗ/ Кол. авторів. Черкаси, 2019. 686 с.
2. Герц А. А., Кравчук С. Й. Правознавство: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «КОНДОР», 2018. 280 с.
3. Козинець А. , Пророченко В. Становлення та розвиток теорії поділу влади в історії світової політико-правової думки// Підприємництво, господарство і право. – 2020. - № 1. С. 165-169.
4. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський

національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с.

5. Пігенко В. Президентська, парламентська та змішана форма правління: досвід демократій Центрально-Східної Європи у контексті становлення системи державного управління в Україні [Електронний ресурс] / Володимир Пігенко і Тарас Пушак – Режим доступу: <http://pdp.org.ua/analytics/parliament/656-68a-a1-visnyk>

6. Правознавство. Курс лекцій : навч. посіб.; за заг. ред В. О. Ананьїна. [Електронний ресурс]. – Київ : ІСЗЗІ КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. – 267 с.

7. Правознавство. Підручник. Затверджено МОН України. 6-те вид., випр. і доповн. Рек. МОНУ. Шпиталенко Г.А. 2020 рік. 602 с.

8. Правознавство: навчальний посібник, за заг. ред. С.В. Петкова. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. – 360 с.

9. Правознавство: навчальний посібник. – Житомир: ЖДУ ім. Івана Франка, 2019. – 343 с.

10. Теорія держави і права : підручник / [О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2018. – 416 с.

11. Тицька Я. О. Теорія держави і права : навчальний посібник / Я. О. Тицька, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва, Н. В. Атаманова, Н. Б. Арабаджи. Міжнародний гуманітарний ун-т. – Одеса, 2021. - 193 с.

Тема 2: Основи теорії права

Питання для обговорення

1. Поняття та ознаки права.
2. Джерела права.
3. Функції і принципи права.
4. Норма права: поняття, структура, види.
5. Система права. Форми (джерела) права.

6. Закони і підзаконні нормативно-правові акти.
7. Правовідносини: поняття, ознаки, склад.
8. Юридичні факти. Правомірна поведінка, правопорушення, юридична відповідальність.

Методичні рекомендації

Для розкриття поняття права, необхідно, насамперед проаналізувати основні сучасні концепції праворозуміння та виявити притаманні їм відмінні та спільні риси. При розкритті сутності права необхідно, насамперед, розглянути основні принципи права, детально розкриваючи кожен з них. Необхідно також навести класифікацію принципів права.

Предметом наступного питання є структура норми права. Необхідно, перш за все, висвітлити так звану «класичну структуру норми права», що складається з гіпотези, диспозиції та санкції, дати визначення кожного з цих елементів та їх класифікацію. Також необхідно надати послідовну та розгорнуту характеристику методів та стадій, з яких складається правотворчий процес (зокрема видання законів в Україні), починаючи зі стадії законодавчої ініціативи. Після цього слід перейти до характеристики правових відносин як найважливішого засобу реалізації юридичних норм. Сутність правовідносин виявляється в їх ознаках, до яких слід віднести обумовленість правом, свідомий та вольовий характер, забезпечення їх реалізації з боку держави тощо.

Слід також зупинитися на сутнісних ознаках правомірної поведінки, а потім перейти до її детальної класифікації за різними критеріями (залежно від об'єктивної сторони, від форм реалізації права, від наслідків, яких бажає досягти суб'єкт тощо). В межах цього семінарського заняття слід проаналізувати визначення правопорушення, усвідомивши його соціально-політичні ознаки: суспільна небезпека, протиправність, вина, застосування покарання.

Аналізуючи юридичну відповідальність, необхідно усвідомити, що юридична відповідальність є необхідною умовою впливу на правопорушника з метою недопущення вчинення правопорушень надалі як цією, так і іншими

особами. Слід дати визначення юридичної відповідальності, перерахувати її ознаки, після чого перейти до її класифікації.

Ситуаційні завдання:

Завдання 1. Розкрийте значення понять, порівняйте їх і застосуйте в правовому контексті.

- а) Право та мораль.
- б) Система права й система законодавства.

Завдання 2. Визначте норму права та її структуру.

Поведінка повинна бути правомірною. Ніхто не може порушувати громадський порядок. Злісне хуліганство або інші дії, які відрізняються цинізмом та жорстокістю і пов'язані з опором представнику влади, караються позбавленням волі на строк від 1 до 5 років. Вирок виносить суд.

Завдання 3. *Знайдіть помилки в тексті та виправте їх.*

Держава й право виникли в результаті завоювання одних племен іншими згідно з патріархальною теорією. Україна — демократична, соціальна, правова держава, федеративна республіка. В Україні діє принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та правоохоронну. Набуття громадянства України дітьми від 10 до 18 років здійснюється за їх згоди й регулюється Законом України «Про правовий статус населення». Населення України складають громадяни України, особи без громадянства, іноземці та піддані. Основним джерелом права в Україні є Конституція, яка й закріплює верховенство закону. Способами систематизації нормативних актів – є кодифікація, інкорпорація, імплементація, інаугурація та з використанням комп'ютерних технологій. Правовий статус суб'єктів правовідносин характеризується правоздатністю та деліктоздатністю. Правоздатність громадян починається з 18 років.

Завдання 4. *Прочитайте текст та:*

- 1) визначте норму права;*
- 2) розкрийте поняття;*
- 3) проаналізуйте структуру (склад).*

Єгору виповнилося 16 років і він запросив на святкування для народження своїх друзів Олега й Галину. Олег і Галина купили Єгору у подарунок модні компакт-диски. Галина прийшла разом зі своїм приятелем Антоном, 17 років, який потай взяв із кімнати батьків Єгора золоту прикрасу. Вранці мати помітила зникнення прикраси і попередила друзів Єгора, що це злочин (крадіжка), за який, відповідно до закону, до кримінальної відповідальності притягуються особи, яким на момент здійснення злочину виповнилося 16 років.

Завдання 5. Громадянин В. відпрацював на заводі «Арсенал» 32 роки, займаючи послідовно посади слюсаря-інструментальника, майстра зміни, начальника цеху, головного інженера, чому значною мірою посприяло закінчення заочно технікуму, а потім інституту.

Однак у зв'язку із досягненням пенсійного віку та беручи до уваги значний стаж роботи на виробництві, В. було звільнено за власним бажанням з роботи наказом № 12/75 Км від 01.01.2007 р.

В., будучи вже на пенсії, придбав садову ділянку та зайнявся садівництвом, рибалкою тощо. Одного разу він виявив нестачу в його господарстві частини електроприладів та садового інвентарю, про що офіційно повідомив дільничного інспектора міліції, вказавши в заяві всі подробиці даних обставин. Через чотири місяці було встановлено особу, що вчинила злочин, а згодом, за рішенням суду, відшкодовано матеріальні збитки потерпілому В.

Проаналізуйте всі життєві обставини, пов'язані з історією громадянина В. та визначте ті, які можна вважати юридичними фактами, розподіляючи їх за вольовою ознакою на дії та події.

Завдання 6. Міністр юстиції США Джон Ешкрофт після подій 11 вересня 2001 р. (терористичний акт) ввів звичай (правило) робочий день у міністерстві розпочинати з ранкової молитви. Через деякий час міністр запропонував підлеглим виконувати також його власні пісні, тексти яких він роздавав перед ранковою нарадою, щоб всі присутні мали можливість приєднатися до їх виконання. Однак значна частина співробітників не підтримала цю ідею і навіть відмовилась співати (із повідомлення газети «Сьогодні» від 6 березня 2002 р.).

1. Чи можна вважати введення такого правила для співробітників міністерства правомірним?

2. Чи можна взагалі вольовим рішенням ввести звичай в якості правила поведінки?

Завдання для самостійної роботи

Теми для написання рефератів

1. Розуміння права у світовій і вітчизняній юриспруденції.
2. Принципи права та їх роль у регулюванні суспільних відносин.
3. Сутність і зміст права. Роль права у реалізації загальносуспільних інтересів.
4. Правомірна поведінка: необхідність сучасного життя.
5. Основні причини вчинення правопорушень та способи їх попередження.
6. Суб'єкт правопорушення: види, ознаки, особливості.

Рекомендована література:

1. Волошкевич Г.А., Джолос С.В., Дробот Ж.А., Коваль Т.В., Комзюк В.Т., та ін. Правознавство: Підручник для студентів внз/ Кол. авторів. Черкаси, 2019. 686 с.
2. Герц А. А., Кравчук С. Й. Правознавство: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «КОНДОР», 2018. 280 с.
3. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с.
4. Правознавство. Курс лекцій : навч. посіб.; за заг. ред В. О. Ананьїна. [Електронний ресурс]. – Київ : ІСЗЗІ КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. – 267 с.
5. Правознавство. Підручник. Затверджено МОН України. 6-те вид., випр. і доповн. Рек. МОНУ. Шпиталенко Г.А. 2020 рік. 602 с.
6. Правознавство: навчальний посібник, за заг. ред. С.В. Петкова. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. – 360 с.

7. Правознавство: навчальний посібник. – Житомир: ЖДУ ім. Івана Франка, 2019. – 343 с.

8. Теорія держави і права : підручник / [О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2018. – 416 с.

9. Тицька Я. О. Теорія держави і права : навчальний посібник / Я. О. Тицька, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва, Н. В. Атаманова, Н. Б. Арабаджи. Міжнародний гуманітарний ун-т. – Одеса, 2021. - 193 с.

Тема 3. Основи Конституційного права

Питання для обговорення

1. Поняття конституційного права України, його предмет та методи.
2. Конституційно- правові норми та конституційно-правові інститути.
3. Конституція як Основний закон України.
4. Загальні засади конституційного ладу України.
5. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні.
6. Громадянство України.
7. Конституційно-правові основи організації та здійснення державної влади в Україні.
8. Адміністративно-територіальний устрій України.

Методичні рекомендації

При вивченні теми необхідно звернути увагу на визначення поняття, предмет і метод галузі конституційного права України. Тому вивчення цієї теми слід почати з поняття – «конституційне право». Вивчення предмета правового регулювання дає відповідь на питання: навколо чого систематизовані (згруповані) конституційно-правові норми та принципи, чим відрізняється конституційне право від інших галузей права, у чому полягає сумісне призначення цієї галузі права у системі правового регулювання.

Для повного з'ясування змісту системи конституційного права важливе значення має висвітлення правової природи її елементів. Так, одним з елементів системи конституційного права є конституційно-правова норма. При визначенні поняття цього елемента системи необхідно звернути увагу на юридичні ознаки конституційно-правових норм, їх структуру та характеристику кожної із складових цієї структури, їх види.

Висвітлення теоретичних аспектів Конституції України має на меті визначення поняття Конституції України та її юридичних ознак і характерних особливостей, розкриття її юридичного та соціального змісту, правової сутності. Вивчаючи питання загальні засади конституційного ладу України, особливу увагу студентам слід приділити поняттю «конституційний лад України», визначити при цьому його зміст. Необхідно розкрити поняття «громадянське суспільство» і «правова держава» з погляду конституційної науки, розглянути структуру та інститути громадянського суспільства. Для чіткого уявлення про сучасний стан конституційного ладу слід приділити увагу сучасному етапу формування громадянського суспільства та правової держави в Україні.

Розглядаючи наступне питання, перш за все необхідно вивчити поняття, структуру та конституційні принципи правового статусу людини та громадянина в Україні. Класифікацію конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні. Систему гарантій конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні. Роль міжнародних актів в регулюванні конституційних прав, свобод та обов'язків в Україні.

Розглядаючи питання громадянства необхідно визначити основні положення щодо поняття і сутності громадянства, принципів, на яких ґрунтується громадянство України, підстави та форми набуття громадянства України та його припинення, порядок вирішення питань громадянства. Особливо увагу варто приділити визначенню поняття і змісту громадянства України, як одного із найважливіших елементів правового статусу особи та одного із конституційно-правових інститутів.

Висвітлення теоретичних аспектів питання організації і діяльності органів державної влади, необхідно почати з аналізу положень Конституції України які визначають фундаментальні засади організації і функціонування державної влади. Орган держави – це частина державного механізму. Кожний з них володіє специфічними рисами. Державні органи мають відповідні особливості, специфічні ознаки, за якими вони відрізняються від інших організацій, які є в державі й суспільстві. Усі органи державної влади України у своїй сукупності становлять єдину, цілісну і внутрішньо узгоджену систему, чим забезпечується ефективне функціонування державного механізму в цілому.

Конституція України у ст. 133 закріплює систему адміністративно-територіального устрою України. На підставі цього конституційного положення потрібно визначити поняття адміністративно-територіального устрою та його складових – адміністративно-територіальних одиниць. Необхідно виявити принципи, які покладені в основу побудови системи адміністративно-територіального устрою. Важливого значення набуває і виявлення чинників, що визначають адміністративно-територіальний поділ України.

Ситуаційні завдання:

Завдання 1. Громадянин Сидоренко М. направив звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. У зазначеному документі Сидоренко М. просив Уповноваженого звернутися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності ст. 51 Основного Закону ч. 1 ст. 199 Сімейного кодексу України (далі – СК України). Адже, на його думку, ч. 1 ст. 199 СК України, згідно з якою «якщо повнолітні дочка, син продовжують навчання і у зв'язку з ним потребують матеріальної допомоги, батьки зобов'язані утримувати їх до досягнення двадцяти трьох років за умови, що вони можуть надавати матеріальну допомогу», покладає на нього додатковий обов'язок, не передбачений Конституцією України.

Дайте правову оцінку даному зверненню. Які обов'язки людини і громадянина передбачені Конституцією України?

Завдання 2. Громадянка України вийшла заміж за громадянина Великобританії. Протягом двох років вони проживають на території України. У них народилася дитина.

За яких умов дитина має право набутися громадянство України?

Яким законом слід керуватися при визначенні громадянства дитини?

Який орган буде вирішувати питання про громадянство дитини?

Завдання 3. Міністерство освіти та науки України за результатами комплексної перевірки одного з державних університетів м. Харкова, призупинило дію його ліцензії на право здійснення цим вищим навчальним закладом освітньої діяльності до виправлення вказаних в акті його перевірки порушень. У якості таких, котрі й стали підставою призупинення ліцензії, було названо надмірне застосування університетом російської мови у навчальному процесі та номінальне використання у ньому української мови як державної. Керівництво не погодилося з рішенням Міністерства освіти і науки України та звернулося з відповідним позовом до суду.

Якою мовою згідно чинного законодавства повинно здійснюватися навчання у навчальних закладах України? Спрогнозуйте рішення суду у даній справі?

Завдання 4. Народні депутати у кількості 226 депутатів внесли до Верховної Ради України законопроект про внесення змін до розділу I Конституції України.

Чи повинна Верховна Рада України розглядати цей законопроект?

Не зібравши необхідну кількість голосів народних депутатів України для зміни Конституції України, деякі депутати поставили питання про зміну Конституції України через всеукраїнський референдум.

Чи є така вимога законною?

Завдання для самостійної роботи

Теми для написання рефератів

1. Конституційне право України як провідна галузь національного права.
2. Теоретичні проблеми розвитку конституційного права України
3. Конституційна реформа: теоретичні та практичні проблеми реалізації.
4. Конституційно-правова відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності.
5. Конституція України як фундаментальна основа розвитку законодавства та правової системи України.
6. Проблеми становлення сучасного українського конституціоналізму.
7. Властивості Конституції як Основного Закону та конституційна регламентація змісту і реалізації суб'єктивних прав і свобод.
8. Конституція України та міжнародні стандарти в сфері прав і свобод людини.
9. Система національних засобів захисту прав людини (в контексті положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод).
10. Розвиток концепції прав людини під впливом глобалізаційних та інтеграційних процес.

Рекомендована література:

1. Аніщук Н. В., Афанасьєва М. В., Бакаянова Н. М. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 524 с.
2. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука ; [О. С. Бакумов, Л. Д. Варунц, Т. І. Гудзь та ін.] ; передм. М. І. Марчука. – Харків, 2019. – 484 с.
3. Конституційне право України : підручник / [Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.] ; за заг. ред. Т. М. Слінько. – Харків : Право, 2020. – 592 с.

4. Конституційне право України [Електронний ресурс] : навчальний посібник / О. Г. Остапенко, В. В. Сергієнко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 260 с.

5. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри./ Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. - К.: Ваіте, 2021. – 528 с.

6. Конституційне право України : підручник / [Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.] ; за заг. ред. Т. М. Слінько. – Харків : Право, 2020. – 592 с.

7. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с.

8. Конституційне право України: підручник / За ред. Ю.М. Бисаги. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри./ Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. - К.: Ваіте, 2021. – 528 с.

9. Проблеми сучасної конституціоналістики : навч. посіб. / за заг. ред. А.Р. Крусян та А.А.Єзерова. Київ : Юрінком Інтер. 2018. 524 с.

10. Савчин М.В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму. – Ужгород: РІК-У, 2018. – 439 с.

Тема 4. Основи цивільного права

Питання для обговорення

1. Цивільне право як галузь права
2. Цивільні правовідносин: поняття, склад, види, підстави їх виникнення, зміни та припинення
3. Суб'єкти цивільних правовідносин
4. Об'єкти цивільних правовідносин
5. Правочини у цивільному праві

6. Особисті немайнові права фізичних осіб
7. Право власності та інші речові права
8. Загальна характеристика спадкування.
9. Цивільно-правова відповідальність

Методичні рекомендації

При вивченні теми слід приділити увагу з'ясуванню змісту наступних понять: «цивільне право», «предмет і метод цивільно-правового регулювання», «цивільне законодавство», «джерело цивільного права». Вивчення питання цивільних правовідносин необхідне для формування у свідомості здобувачів вищої освіти уявлення про специфічні особливості цивільних правовідносин шляхом виділення оригінальних ознак вказаного явища, які дозволяють відмежувати цивільні правовідносини не тільки від юридичних правовідносин взагалі, але і від їх основних різновидів зокрема; з'ясування особливостей основних складових частин, елементів цивільного правовідношення та проведення класифікації цивільних правовідносин.

Вивчаючи дану тему студенти повинні розуміти, що суб'єктами цивільних правовідносин є їх учасники, тобто фізичні та юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права. При вивченні теми слід приділити увагу з'ясуванню змісту наступних понять: фізична особа, правосуб'єктність, правоздатність, дієздатність, недієздатна особа, обмежено дієздатна особа, часткова дієздатність, мінімальна дієздатність.

Цивільна правосуб'єктність – це можливість (здатність) особи бути учасником цивільного правового відношення. Складовими правосуб'єктності є правоздатність та дієздатність. Цивільна правоздатність – це здатність особи мати цивільні права та обов'язки. Цивільна дієздатність – це здатність особи своїми діями набувати для себе цивільні права і створювати цивільні обов'язки. Об'єкти цивільних правовідносин – це матеріальні і нематеріальні блага, з приводу яких виникають цивільні правовідносини, а саме: речі, у тому числі

гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформацію, а також інші матеріальні та нематеріальні блага.

При вивченні теми слід приділити увагу з'ясуванню змісту наступних понять: правочин, правовідношення, консенсуальний договір, реальний договір, односторонній правочин, двосторонній (багатосторонній) правочин. Вказане питання вивчається з метою визначення кола цивільно-правових відносин та наслідків їх порушення, а також наслідки вчинення недійсних, удаваних правочинів як передумови виникнення різних видів відповідальності, зокрема цивільно-правової, адміністративної, а також за умов настання тяжких наслідків, кримінальної.

При вивченні даної теми студенти повинні усвідомити, що відносини власності регулюються різними галузями права, але суттєва роль належить приватному (цивільному) праву. Саме вивчаючи дану тему з'ясовуються такі питання: що таке право власності, які його форми передбачені законом, з якого моменту виникає, якими правомочностями наділений власник тощо. При вивченні теми слід приділити увагу з'ясуванню змісту наступних понять: власність, право власності, володіння, користування, розпорядження, право довірчої власності, форми власності, приватна власність, державна власність, комунальна власність, виключна власність народу України.

Особливої уваги при вивченні даної теми необхідно приділити питанню спадкування. Спадкування – це перехід прав та обов'язків (спадщини) від померлої фізичної особи (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців).

Останнє питання даної теми присвячене цивільній відповідальності яке вивчається з метою визначення правовідношення, що виражається у вигляді несприятливих наслідків майнового і немайнового характеру у боржника, які забезпечуються державним примусом і тягнуть за собою засудження правопорушення і його суб'єкта. Опанування знаннями з цього питання дозволить розуміти природу цивільно-правової відповідальності, що допоможе

з'ясувати її характер та дозволить відмежовувати від інших видів юридичної відповідальності.

Ситуаційні завдання:

Завдання 1. Громадянин С. І. Петренко звернувся до господарського суду з позовною заявою про стягнення завданої шкоди шляхом пошкодження його огороження (що розмежовувало місце загального користування та його ділянки, що належить суб'єктам на праві спільної власності). Господарський суд відмовив у прийнятті такого позову, вмотивовуючи тим, що це питання має розглядати суд загальної юрисдикції, у зв'язку з тим, що предметом цього спору є особисті майнові та немайнові права.

Чи правомірна відмова господарським судом у розгляді цієї справи? Чи є предметом цивільного права відносини з приводу поділу права власності? Дайте характеристику предмета цивільного права.

Завдання 2. Громадянин А. В. Шевченко, зупинившись у готелі «Хаят» м. Києва, помітив відсутність власних речей у номері, а саме: телефона, каблучки та костюма. Він звернувся до адміністрації готелю про відшкодування вартості речей. Готель заперечив проти позову, посилаючись на те, що відповідно до розпорядження адміністрації він мав здати речі до камери схову для цінних речей. В іншому випадку адміністрація за зникнення речей відповідальності не несе. Також вони посилалися на «Правила проживання в готелях м. Києва», що були прийняті обласною адміністрацією, в яких зазначено, що готель не відповідає за схоронність речей, що не здані до спеціальної камери схову.

Чи є правила проживання актом цивільного законодавства? У якому випадку вони мають юридичну силу? Визначте систему цивільного законодавства.

Завдання 3. Уткін звернувся до суду з позовом про стягнення 5 тис. гривень з Борисової. Під час розгляду справи було з'ясовано, що Уткін і Борисова спільно проживали без реєстрації шлюбу. Після однієї зі сварок Борисова викинула на смітник клітку з морською свинкою. Зі слів Уткіна, під подвійним дном клітки у нього була схованка, в якій знаходились приховані

гроші у заявленій до стягнення сумі. Як пояснила Борисова, вона викинула клітку й тварину тому, що у неї алергія на шерсть та запахи, а Уткін на це та її прохання не звертав уваги.

Які виникли правовідносини та якими нормами права слід керуватись при вирішенні справи?

Завдання 4. Фермер В. В. Карпенко мав власне господарство. Він систематично випускав тварин, що жили в нього, та не здійснював належного нагляду за ними. Внаслідок цього тваринами було зіпсовано значну частину врожаю на сусідніх земельних ділянках.

Які правовідносини в цьому випадку виникли між В. В. Карпенко і його сусідами? Дайте характеристику елементам цих відносин.

Завдання 5. Плотніков і Годун уклали договір оренди майна. З вини Плотнікова сталася пожежа (залишив включеним обігрівач, розраховуючи на те, що він автоматично виключиться), внаслідок якої було пошкоджено майно, що складало предмет оренди. У зв'язку з цим Годун пред'явив до Плотнікова позов про відшкодування збитків, під якими він розумів:

1. Суму, на яку зменшилась вартість предмету оренди;
2. Витрати орендодавця на ремонт предмету оренди;
3. Втрачений прибуток від подальшої оренди майна;
4. Суму страхового відшкодування, яку отримував би орендодавець, якби майно було застраховано орендарем на користь орендодавця.

Який вид цивільно-правової відповідальності визначений у задачі? Що є підставою виникнення даної відповідальності? Охарактеризуйте вину Плотнікова?

Завдання для самостійної роботи

Теми для написання рефератів

1. Поняття цивільного права як галузі права. Цивільне право в системі права України.
2. Відмежування цивільного права від суміжних галузей права.

3. Структура цивільних правовідносин. Підстави їх виникнення, зміни і припинення.

4. Правоздатність і дієздатність фізичної особи

5. Правові наслідки недодержання сторонами вимог закону при вчиненні правочину.

6. Поняття, правові форми і види власності.

7. Характеристика підстав набуття права власності.

8. Склад правопорушення та умови цивільно-правової відповідальності.

9. Загальна характеристика особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи.

Рекомендована література:

1. Аванесян Г. М., Басенко Р. О. Цивільне право України (Загальна частина): навчально-методичний посібник. Полтава : ШЕП, 2020. 199 с.

2. Волошкевич Г.А., Джолос С.В., Дробот Ж.А., Коваль Т.В., Комзюк В.Т., та ін. Правознавство: Підручник для студентів внз/ Кол. авторів. Черкаси, 2019. 686 с.

3. Герц А. А., Кравчук С. Й. Правознавство: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «КОНДОР», 2018. 280 с.

4. Іванов Ю. Ф. Цивільне право України : Навч. посіб. у 2 т. / Ю. Ф. Іванов, О. В. Куриліна, М. В. Іванова – 2-ге вид. доповн. і переробл. – Т. 1. – К.: Алерта, 2019. – 342 с.

5. Правознавство. Курс лекцій : навч. посіб.; за заг. ред В. О. Ананьїна. [Електронний ресурс]. – Київ : ІСЗЗІ КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. – 267 с.

6. Правознавство. Підручник. Затверджено МОН України. 6-те вид., випр. і доповн. Рек. МОНУ. Шпиталенко Г.А. 2020 рік. 602 с.

7. Правознавство: навчальний посібник, за заг. ред. С.В. Петкова. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. – 360 с.

8. Правознавство: навчальний посібник. – Житомир: ЖДУ ім. Івана Франка, 2019. – 343 с.

9. Цивільне право України (загальна частина) (у схемах та таблицях):
навч. посіб. Львів : Растр-7, 2020. 364 с.

10. Цивільне право України : Загальна частина : підручник / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка; за ред. О. В. Дзери, Н. С Кузнєцової, Р. А. Майданика. 5-те вид., стер. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 976 с.

11. Цивільне право України: підручник [Текст] : в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. – Львів: «Новий Світ-2000», 2014. – 444 с.

Тема: 5. Основи сімейного права України

Питання для обговорення

1. Поняття, предмет та метод сімейного права
2. Поняття сім'ї та шлюбу.
3. Порядок укладення і припинення шлюбу, визнання шлюбу недійсним.
4. Права та обов'язки подружжя.
5. Правовідносини батьків і дітей.

Методичні рекомендації

У процесі вивчення даної теми слід звернути увагу, насамперед на питання про місце сімейного права в системі права України. У сучасній юридичній літературі склалося два основних підходи щодо місця сімейного права в системі права і, відповідно, щодо галузевої приналежності відносин, які виникають між членами сім'ї: 1) сімейне право є підгалуззю цивільного права і, відповідно, сімейні правовідносини є різновидом цивільних; 2) сімейне право є самостійною галуззю права.

Специфіка предмету сімейного права обумовлена, перш за все, специфікою сімейних відносин, які на відміну від цивільних правовідносин, в більшості своїй, мають особистий і тривалий характер, виникають між фізичними особами, пов'язаними між собою певним сімейним статусом.

Визначаючи поняття сімейних правовідносин, слід враховувати, що до сімейних відносин належать як особисті немайнові, так і майнові відносини,

засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Тому, сімейні відносини можна визначити як особисті немайнові та майнові відносини, що виникають зі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, взяття дітей на виховання, встановлення опіки та піклування, і засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

Класифікація сімейних правовідносин повинна здійснюватися на підставі визначення поняття «сім'я». При цьому, слід означити, що сім'я як соціальне явище має різноманітні прояви свого існування та використовується різними науками - соціологією, демографією, психологією тощо. При вивченні теми також слід визначити ознаки сім'ї та сімейних правовідносин. Особливу увагу слід звернути на суб'єктів реалізації сімейних правовідносин, визначити підстави та ступені їх спорідненості.

Під час вивчення цієї теми необхідно звернути увагу на поняття шлюбу та його ознаки: це союз жінки та чоловіка; союз, зареєстрований у державному органі РАЦСу; сімейний союз. Треба знати позитивні та негативні умови укладання шлюбу. До позитивних належать: досягнення шлюбного віку; добровільність шлюбу. До негативних ознак належать: перебування хоча б однієї зі сторін в іншому зареєстрованому шлюбі; перебування жінки та чоловіка між собою у родинних зв'язках прямої та в деяких випадках побічної лінії споріднення.

Вивчаючи цю тему, необхідно звернути увагу на перелік обставин, які є підставами для визнання шлюбу недійсним. Залежно від того, які вимоги закону були порушені при укладанні шлюбу, останні поділяються на: абсолютно недійсні; шлюби, визнані недійсними за рішенням суду; шлюби, які можуть бути визнані недійсними судом. Необхідно уважно вивчити питання припинення шлюбу, знати підстави припинення, припинення шлюбу внаслідок розірвання державним органом РАЦСу та за рішенням суду, правові наслідки розірвання шлюбу, право на подання позову про

розірвання шлюбу. Слід звернути увагу на питання визнання розірвання шлюбу фіктивним.

При вивченні даної теми необхідно усвідомити, що народження дитини приводить до виникнення спорідненого зв'язку між нею і її матір'ю та батьком. Факт народження дитини повинен бути засвідчений у державному органі РАЦСу. Реєстрація народження дитини проводиться з одночасним визначенням та походженням та присвоєнням прізвища, імені та по батькові. Студенти повинні знати, які документи слід подавати до органу РАЦСу для реєстрації народження дитини, які правові зв'язки виникають між дитиною і батьками.

Особливу увагу слід звернути на порядок визначення розміру аліментів у випадках наявності та відсутності постійного (регулярного) доходу платника аліментів. Крім того, на підставі норм сімейного законодавства необхідно визначити підстави припинення обов'язку батьків утримувати дитину та обов'язку дітей утримувати батьків.

Ситуаційні завдання:

Завдання 1. Подружжя Петренків прожили у шлюбі чотири роки. З вересня 2014 року їх шлюбні відносини фактично припинилися, проте розривати шлюб наразі вони не бажають. За час шлюбу Петренки набули за договором дарування квартиру, а за договорами купівлі-продажу автомобіль та земельну ділянку. Чоловік подав позов до суду про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. В суді дружина заперечила проти позову і заявила, що суд у задоволенні позову повинен відмовити, і застосувати позовну давність у три роки, оскільки майно було набуто у перший рік після одруження.

Яке рішення повинен винести суд? Відповідь обґрунтуйте

Завдання 2. Іванов А. (19 років) та Петренко Б. (17 років) подали заяву до суду про надання права на шлюб у зв'язку з вагітністю Петренко Б. Батьки Іванова А. надіслали суду свої заперечення щодо цього.

Проаналізуйте ситуацію. Яке рішення повинен винести суд?

Завдання 3. Поліщук та Петрова подали заяву до органів РАЦСу про реєстрацію шлюбу. Поліщук виїхав на рік за кордон працювати. Повернувшись додому Поліщук дізнався про своє одруження з Петровою.

Проаналізуйте ситуацію? Які правові наслідки реєстрації такого шлюбу?

Завдання 4. Орбан І. у 2016 році звернувся з позовом до дружини про розірвання шлюбу і поділ набутого за час шлюбу майна, зокрема, квартири та автомобіля. Дружина в суді заявила, що квартира і машина не повинні включатися до складу спільного майна подружжя, а належать їй особисто, оскільки квартиру подарували на весілля її батьки, а щодо автомобіля, то у чоловіка нема водійських прав, і автомобіль є необхідним для її роботи. 23 Орбан І. у суді пояснив, що кошти на оплату вартості автомобіля позичав у банку на своє ім'я і борг виплачувався ним. Крім того, він оплачував вартість ремонту квартири.

Орбан І. у 2016 році звернувся з позовом до дружини про розірвання шлюбу і поділ набутого за час шлюбу майна, зокрема, квартири та автомобіля. Дружина в суді заявила, що квартира і машина не повинні включатися до складу спільного майна подружжя, а належать їй особисто, оскільки квартиру подарували на весілля її батьки, а щодо автомобіля, то у чоловіка нема водійських прав, і автомобіль є необхідним для її роботи. 23 Орбан І. у суді пояснив, що кошти на оплату вартості автомобіля позичав у банку на своє ім'я і борг виплачувався ним. Крім того, він оплачував вартість ремонту квартири.

Яке рішення має винести суд.

Задача 5. Петренко А. та Роман І. зареєстрували шлюб. Через три місяці Роман І. дізнався, що дружина має двох малолітніх дітей від попереднього шлюбу. Роман І. звернувся до суду з позовом про визнання шлюбу недійсним на підставі відсутності його вільної згоди на укладення шлюбу.

Проаналізуйте ситуацію. Яке рішення повинен прийняти суд?

Завдання для самостійної роботи

Теми для написання рефератів

1. Історія становлення сімейного законодавства України
2. Місце сімейного права у правовій системі України.
3. Поняття та види сімейних правовідносин.
4. Підстави виникнення, зміни та припинення сімейних правовідносин
5. Поняття шлюбу та його правова природа..
6. Державна реєстрація шлюбу та її правове значення.
7. Поняття недійсності шлюбу. Підстави і порядок визнання шлюбів недійсними.
8. Правові наслідки недійсності шлюбу.
9. Загальні підстави виникнення прав та обов'язків батьків і дітей.
10. Походження як підстава виникнення правовідносин між батьками та дітьми.

Рекомендована література:

1. Волошкевич Г.А., Джолос С.В., Дробот Ж.А., Коваль Т.В., Комзюк В.Т., та ін. Правознавство: Підручник для студентів внз/ Кол. авторів. Черкаси, 2019. 686 с.
2. Герц А. А., Кравчук С. Й. Правознавство: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «КОНДОР», 2018. 280 с.
3. Правознавство. Курс лекцій : навч. посіб.; за заг. ред В. О. Ананьїна. [Електронний ресурс]. – Київ : ІСЗЗІ КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. – 267 с.
4. Правознавство. Підручник. Затверджено МОН України. 6-те вид., випр. і доповн. Рек. МОНУ. Шпиталенко Г.А. 2020 рік. 602 с.
5. Правознавство: навчальний посібник, за заг. ред. С.В. Петкова. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. – 360 с.
6. Правознавство: навчальний посібник. – Житомир: ЖДУ ім. Івана Франка, 2019. – 343 с.

7. Проблеми сучасного сімейного права [Текст] : кол. моногр. / О. Й. Парнета, І. С. Лукасевич-Крутник, В. О. Кожевнікова [та ін.] ; за наук. ред. І. С. Лукасевич-Крутник. - Тернопіль : ЗУНУ, 2020. - 208 с.

8. Сімейне право України : навчальний посібник для підготовки до іспитів / Тетарчук І.В. – ЦНЛ, 2017. – 176 с.

9. Шусть М. С., Поліщук М. Г. Проблема визначення місця сімейного права в системі права// Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2021. – С. 106-109.

Тема 6: Основи трудового права України

Питання для обговорення

1. Предмет, метод і система трудового права України
2. Основні принципи трудового права України.
3. Правовідносини в сфері трудового права України.
4. Колективний договір і угоди.
5. Трудовий договір

Методичні рекомендації

Трудове право України є однією з провідних галузей у системі права України, а трудове законодавство нараховує значну кількість нормативних актів. При вивченні даної теми студент повинен орієнтуватися у основних трудових нормах, розумів їхній зміст та зв'язок з іншими нормами, уміти їх знайти та застосувати у конкретній життєвій ситуації.

Передусім здобувачам вищої освіти потрібно розкрити поняття «праця» і його значення, зрозуміти, що являє собою суспільна організація праці, які є форми суспільної організації праці залежно від форм власності. Слід врахувати – трудове право регулює трудові відносини, які виникають із застосування працівниками здібностей до праці, а також інші, тісно пов'язані з трудовими, суспільні відносини.

Серед суспільних відносин, що становлять у своїй сукупності предмет трудового права, головне місце займають трудові відносини. Здобувачам вищої

освіти необхідно охарактеризувати специфічні риси трудових відносин, відмінності від цивільних відносин, пов'язаних з працею.

У систему суспільних відносин, що становлять предмет трудового права, крім власне трудових, входять також відносини, які тісно з ними пов'язані, передують, супроводжують їх або витікають з них. Це – організаційно-управлінські відносини в сфері праці; відносини щодо працевлаштування; соціально-партнерські відносини; відносини по професійній підготовці і підвищенню кваліфікації кадрів безпосередньо на виробництві; відносини по нагляду і контролю за охороною праці і дотриманням трудового законодавства; відносини по вирішенню трудових спорів. Необхідно охарактеризувати кожний з цих видів відносин.

Здобувачам вищої освіти необхідно уявити поняття правових принципів. У теорії права під правовими принципами розуміються керівні ідеї, які виражають суть, основні властивості та загальну спрямованість розвитку правових норм в межах всієї системи права або її окремих галузей чи інститутів. Принципи трудового права виражають загальні суттєві властивості норм тільки цієї галузі права. Таких принципів більшість, вони конкретизуються і виявляються в окремих інститутах і нормах залежно від їхнього змісту і цільової спрямованості.

Суспільні відносини, врегульовані нормами права, перетворюються в правовідносини. Трудове правовідношення можна визначити як суспільне відношення, врегульоване нормами трудового права, як відношення, учасники якого володіють відповідно до законодавства трудовими правами і обов'язками.

Здобувачі вищої освіти повинні з'ясувати поняття трудового правовідношення і його особливості. При визначенні поняття трудового правовідношення необхідно звернутися до легального визначення трудового договору (ст. 21 КЗпП України). В науці трудового права трудове правовідношення визначається як юридична форма вираження суспільно-трудового відношення, що складається на ринку праці між працівником і роботодавцем (організацією), за яким одна сторона (працівник) включається до

складу трудового колективу організації і зобов'язана виконувати певного роду роботу за підляганням встановленому внутрішньому трудовому розпорядку, а інша сторона (роботодавець) – забезпечувати працівника роботою відповідно до обумовленої договором (контрактом) спеціальності, кваліфікації або посади, оплачувати його працю і створювати сприятливі для здоров'я і розвитку особистості умови праці. Суб'єктами трудового правовідношення є, з одного боку, працівник, а з другого – власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа. Сторони повинні володіти трудовою право- і дієдатністю.

Змістом трудового правовідношення є конкретні трудові права та обов'язки, які набувають його суб'єкти з моменту виникнення цього правовідношення. здобувачі вищої освіти повинні дати характеристику вказаних прав і обов'язків.

При вивченні даної теми необхідно визначити, що колективний договір – це локальний нормативно-правовий акт, який регулює трудові, соціально-економічні відносини між власником і працівниками цього підприємства. Колективний договір укладається на і підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності і господарювання, які використовують найману працю і мають права юридичної особи. Колективний договір поєднує в собі риси договору і нормативного правового акту. Сьогодні це найважливіший локальний нормативно-правовий акт, що визначає умови праці, умови оплати праці; соціальні гарантії для працівників на підприємстві, в установі, організації.

У системі трудового права центральне місце займає Трудовий договір. Його можна розглядати в трьох аспектах:

- 1) як угоду про працю працівника;
- 2) як юридичний факт, що є однією з головних підстав виникнення і формою існування трудового право-відношення у часі;
- 3) як один із центральних інститутів трудового права, тобто систему правових норм, які регулюють укладення трудового договору, зміну трудового

договору і припинення трудового договору. Кожний з цих аспектів необхідно розглянути окремо.

Ситуаційні завдання:

Завдання 1. Бригадир Воронов від імені бригади уклав угоду з селянським господарством про те, що бригада зобов'язується відремонтувати токарний верстат, обладнання насосної станції, а також вентиляцію в клубі. Уся робота оцінена в 5000 грн. Угоду підписали бригадир і голова селянського господарства.

Дайте розгорнуту відповідь на питання: які відносини виникли між бригадиром Вороновим та головою селянського господарства?

Завдання 2. Слинько працювала малярем-штукатуром ЗАТ "Інвестбуд". Вона часто хворіла, і ЛКК дійшла висновку, що ця робота їй протипоказана за станом здоров'я. Перейти на іншу роботу Слинько відмовилася і за згодою виборного органу первинної профспілкової організації була звільнена за п. 2 ст. 40 КЗпП України. Слинько звернулася до суду з позовом про поновлення на роботі, мотивуючи свої вимоги тим, що доручену їй роботу вона виконувала, ніяких зауважень не мала, а на іншу роботу переходити не бажає, бо там менша заробітна плата, а на її утриманні двоє дітей (віком один і чотири роки).

Чи обов'язковий висновок ЛКК для роботодавця? Чи вправі Слинько відмовитися від переведення на іншу роботу? Як суд повинен вирішити справу?

Завдання 3. Електромонтер Ситін без дозволу начальника цеху погодився на одне чергування замінити електромонтера Іванова. На це чергування Ситін з'явився в нетверезому стані й не був допущений до роботи.

Кваліфікуйте дії Іванова та Ситіна. Чи є підстави для притягнення їх до дисциплінарної відповідальності?

Завдання 4. Іноземець звернувся до дирекції підприємства з проханням прийняти його на роботу на посаду менеджера. Директор відмовив йому у прийнятті на роботу, пославшись на те, що він не являється громадянином України, а іноземці на посаду менеджера не приймаються.

Чи правильна позиція, висловлена директором підприємства?

Завдання 5. На засіданні виборного органу первинної профспілкової організації заводу «Центроліт», який розглядав питання щодо згоди на звільнення електрика Волкова за п. 4 ст. 40 КЗпП України (прогул без поважних причин), із п'ятнадцяти членів були присутніми тільки шестеро. Більшістю голосів прийнято рішення про згоду на звільнення Волкова.

Чи законне рішення виборного органу первинної профспілкової організації?

Завдання для самостійної роботи

Теми для написання рефератів

1. Місце трудового права в системі права України.
2. Розмежування трудового права від суміжних галузей права (цивільного права, адміністративного права, права соціального забезпечення, цивільного процесу).
3. Поняття джерел трудового права, їх класифікація та види. Історія розвитку трудового законодавства.
4. Поняття і значення основних принципів трудового права.
5. Поняття і класифікація суб'єктів трудового права. Трудова правоздатність та дієздатність.
6. Загальна характеристика правового статусу профспілок у трудових відносинах. Відмінність трудових правовідносин від суміжних з ним правовідносин: цивільного, адміністративного, соціального забезпечення.
7. Загальна характеристика законодавства про колективні договори і угоди. Принципи розробки колективних договорів і угод.
8. Відмінність трудового договору від суміжних цивільно-правових договорів, які пов'язані з працею (підряду, доручення, авторського та ін.).
9. Підстави розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу.
10. Загальний порядок укладення трудового договору, його оформлення.

Рекомендована література:

1. Бонтлаб В. В. Нормативно-правове забезпечення вирішення трудових спорів у ЄС. Право і суспільство. № 4 / 2019. С. 113-120.
2. Бутинська Р. Я., Мокрицька Н. П. Т 78 Трудове право України : навчальний посібник. — Львів : «Галицька видавнича спілка», 2022. — 312 с.
3. Венедіктов В. С. Сучасні проблеми трудового права України : навч. посіб. для магістрів та аспірантів (напрямок підготовки 081 «Право»). Харків : Право, 2018. 294 с.
4. Венедіктов С. В. В29 Трудове право України: підручник / С. В. Венедіктов. Київ: «Видавництво Людмила», 2021. 216 с.
5. Венедіктов В. С. Сучасні проблеми трудового права України : навч. посіб. для магістрів та аспірантів (напрямок підготовки 081 «Право») / В. С. Венедіктов. – Харків : Право, 2018. – 294 с.
6. Волошкевич Г.А., Джолос С.В., Дробот Ж.А., Коваль Т.В., Комзюк В.Т., та ін. Правознавство: Підручник для студентів внз/ Кол. авторів. Черкаси, 2019. 686 с.
7. Герц А. А., Кравчук С. Й. Правознавство: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «КОНДОР», 2018. 280 с.
8. Наньєва М. І. Правове регулювання укладання трудового договору за законодавством України. Держава та регіони. Серія: Право, 2018 № 3 (61). С. 70-74.
9. Правознавство. Курс лекцій : навч. посіб.; за заг. ред В. О. Ананьїна. [Електронний ресурс]. – Київ : ІСЗЗІ КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. – 267 с.
10. Правознавство. Підручник. Затверджено МОН України. 6-те вид., випр. і доповн. Рек. МОНУ. Шпиталенко Г.А. 2020 рік. 602 с.
11. Правознавство: навчальний посібник, за заг. ред. С.В. Петкова. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. – 360 с.
12. Правознавство: навчальний посібник. – Житомир: ЖДУ ім. Івана Франка, 2019. – 343 с.

13. Трудове право України: підручник (за ред. проф. О. М. Ярошенко). Харків: Вид-во 2022. – 376 с.

14. Уварова Н. В. До проблеми визначення форм вирішення колективних трудових спорів. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції, 2018. № 1. С. 98-104.

15. Щербина В.І., Соцький А.М. Щ68 Трудове право України: Підручник / В.І. Щербина, А.М. Соцький. Чернівці: Технодрук, 2021. 552 с.

16. Ярошенко О. М., Прилипко С. М., Слюсар А. М. Трудове право. Підручник (Гриф МОН України), 2-ге вид., перероблене і доповнене, 2017. 560 с.

Тема 7: Основи адміністративного права України

Питання для обговорення

1. Поняття й предмет адміністративного права.
2. Джерела адміністративного права.
3. Адміністративні правовідносини, їх структура та особливості.
4. Поняття та види суб'єктів адміністративного права. Адміністративна правосуб'єктність.
5. Поняття й види адміністративного примусу.
6. Поняття, ознаки й підстави адміністративної відповідальності.
7. Адміністративне правопорушення: поняття, ознаки.

Методичні рекомендації

Під час опрацювання матеріалу цієї навчальної теми слід враховувати наступне:

- адміністративне право є однією з найважливіших - профілюючих галузей права, норми якої відіграють важливу роль у регулюванні відносин у багатьох сферах суспільного життя, в т. ч. у сфері підприємництва;

- адміністративне законодавство на сьогодні не кодифіковане (Кодекс про адміністративні правопорушення вміщує норми лише адміністративно-деліктного права і не є "Адміністративним кодексом");

- основним методом адміністративного права є імперативний (владний, наказовий) метод, але для регулювання адміністративно-правових відносин можуть використовуватися й інші методи; - метод адміністративного права слід відрізнити від методів управлінської діяльності (переконання і примус);

- розвиток адміністративного права України сьогодні пов'язується з проведенням адміністративної реформи в Україні, у зв'язку з чим необхідно приділити увагу нормативно-правовим актам, що прийняті на реалізацію завдань цієї реформи. обов'язковими для опрацювання аспектами першого питання теми є: поняття адміністративного права; предмет і метод адміністративного права; характеристика адміністративного законодавства; сучасна структура системи органів державної виконавчої влади в Україні; класифікація методів управлінської діяльності.

Наступне питання теми передбачає розгляд змісту поняття адміністративного проступку та його ознак, загальну характеристику суб'єктів адміністративної відповідальності. Дуже важливим є з'ясування спільного і відмінного між кримінальним правопорушенням (злочином) і адміністративним проступком (в якості критерію розмежування слід використати таку ознаку, як суспільна небезпечність (шкідливість діяння). Необхідно приділити увагу й особливостям відповідальності за адміністративні правопорушення працівників органів внутрішніх справ і військовослужбовців.

Відправним пунктом при розгляді наступного питання має стати визначення поняття адміністративного стягнення. Основна частина цього питання - це характеристика семи видів адміністративних стягнень, що передбачені КпАП. Розглядати види адміністративних стягнень необхідно у тому порядку, в якому вони перелічені у законі. Доцільним є порівняння системи адміністративних стягнень з системою кримінальних покарань.

Ключовими елементами наступного питання є перелік органів, які мають право розглядати справи про адміністративні правопорушення, і стадії провадження у справі про адміністративні правопорушення.

Ситуаційні завдання:

Завдання 1. За участь у несанкціонованому мітингу сімнадцятирічний Варламов та шістнадцятирічний Зверев притягнуті начальником РВВС до відповідальності. Щодо Варламова був застосований адміністративний арешт на 15 діб, а щодо Зверєва — адміністративне стягнення — штраф.

Дайте правовий аналіз ситуації: визначте вид юридичної відповідальності, підстави та правомірність притягнення підлітків до відповідальності.

Завдання 2. Шістнадцятирічний Данило разом з чотирнадцятирічним Ігорем розпивали спиртні напої на подвір'ї школи і були притягнені до відповідальності робітниками поліції. Видом покарання став штраф.

Визначте вид юридичної відповідальності, підстави та правомірність притягнення підлітків до відповідальності.

Охарактеризуйте склад та ознаки правопорушення.

Завдання 3. Друзі Семенов І., 16 років, та Фролов О., 17 років, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, нецензурно лялися й образили відвідувачів та охоронника нічного клубу, який намагався їх вивести.

Дайте правову оцінку ситуації. Охарактеризуйте склад та ознаки правопорушення.

Завдання 4. Учень 11 класу Юхилевич, бажаючи помститися вчительці англійської мови, викликав на її домашню адресу служби пожежної охорони, газу, поліцію та швидку допомогу. Ці виклики він здійснював зі свого домашнього телефону. Служби, що прибули за місцем виклику, зафіксували неправдивий виклик.

Дайте правовий аналіз ситуації.

Завдання 5. 30 грудня 2023 р. Кочетов, 1995 р. народження, розпивав самогон з 17-річним Івановим у під'їзді житлового будинку, про що був складений протокол дільничним інспектором. Під час розгляду справи з'ясувалося, що Кочетов

неодноразово протягом 2023 р. був притягнений до адміністративної відповідальності за розпивання спиртних напоїв у громадських місцях.

1) Дайте кваліфікацію діям Кочетова та Іванова.

2) Чи зміниться рішення, якщо Іванову було 15 років?

Задача 6. Знайдіть юридичні помилки та поясніть їх.

У трамваї

Трамвай різко рушив, і високий пасажир-поклажедавець, не утримавшись, штовхнув жінку у капелюсі.

— Нахаба! — зойкнула вона.

— Пробачте... — сказав чоловік, але у ту ж мить трамвай тряхнуло ще раз, і він наступив жінці на ногу.

— Хуліган! — вигукнула вона і вдарила його сумкою. Вискочивши із трамвая на зупинці, жінка звернулася до постового поліцейського:

— Затримайте його, він хуліган — штовхнув мене, а потім на ногу наступив навмисно. Судити його треба!

Поліцейський пояснив, що за хуліганство тепер не судять. Можна затримати діб на п'ять за санкцією начальника поліції за умови, що у хулігана немає неповнолітніх дітей. Сумкою вдарила правильно — була крайня необхідність, а треба було б ще звернутися до ЖЕКу та рекувізувати приватизовану квартиру на його ім'я, щоб компенсувати завдану моральну шкоду.

Завдання 7. Чотирнадцятирічний Сергієнко скоїв дрібне хуліганство. 15 грудня 2020 р. щодо його матері був складений протокол про адміністративне правопорушення, відповідно до якого вона підлягала відповідальності за невиконання батьками обов'язків щодо виховання дитини. При розгляді справи в суді мати Сергієнка пояснила, що вона не позбавлена батьківських прав, проте її син проживає окремо від неї та її чоловіка — у своєї бабусі, тому вона не може відповідати за виховання сина. Незважаючи на пояснення матері, суд виніс рішення про притягнення її до адміністративної відповідальності.

Дайте правовий аналіз ситуації.

Охарактеризуйте склад правопорушення, що мало місце.

Завдання для самостійної роботи

Теми для написання рефератів

1. Актуальні проблеми розвитку адміністративного права України як галузі публічного права.
2. Адміністративні послуги в предметі адміністративного права.
3. Адміністративна юстиція як форма судового захисту прав і свобод громадян
4. Предмет регулювання адміністративного права.
5. Поняття суб'єктів адміністративного права.
6. Припинення адміністративного правопорушення.
7. Механізм адміністративно-правового регулювання суспільних відносин.

Рекомендована література:

1. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / [Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.] ; [Вид. 2-е, доп.] Львів : СПОЛОМ, 2021. 616 с. Бібліогр.: с. 612-614 (29 назв).
2. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. ; за ред. В. Галунька, О. Правоторової. – Видання четверте. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. – 656 с.
3. Адміністративне право: актуальні питання та інноваційні ідеї / С.В. Петков, Н.О. Армаш, Є.Ю. Соболев. Київ: Юркнига, 2019. 148 с.
4. Адміністративно-правовий захист прав платників податків: навч. посібн. / Ковалів М.В., Єсімов С.С., Проць І.М. та ін. Львів: СПОЛОМ, 2021. 240 с.
5. Волошкевич Г.А., Джолос С.В., Дробот Ж.А., Коваль Т.В., Комзюк В.Т., та ін. Правознавство: Підручник для студентів внз/ Кол. авторів. Черкаси, 2019. 686 с.
6. Герц А. А., Кравчук С. Й. Правознавство: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «КОНДОР», 2018. 280 с.
7. Загальне адміністративне право: підручник / І. Гриценко, Р. Мельник, А. Пухтецька та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 376 с.

8. Закон України про запобігання корупції: науково-практичний коментар / за заг. ред. С.В. Петкова. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 784 с.
9. Колпаков В., Гордєєв В. Теорія адміністративного проступку: монографія. Харків: Харків юридичний, 2016. 344 с.
10. Крилов Д.Б. Проблемні питання адміністративного оскарження рішень органів Державної податкової служби України// Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, - Серія ПРАВО. Випуск 79: частина 2 . - 2023. – С. 74-81.
11. Мельник Р.С. Загальне адміністративне право у питаннях і відповідях: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 304 с.
12. Науково-практичний коментар Закону України «Про державну службу» / за заг. ред. П.Д. Петренка. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 512 с.
13. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення / за заг. ред. С.В. Петкова. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 792 с.
14. Правознавство. Курс лекцій : навч. посіб.; за заг. ред В. О. Ананьїна. [Електронний ресурс]. – Київ : ІСЗЗІ КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. – 267 с.
15. Правознавство. Підручник. Затверджено МОН України. 6-те вид., випр. і доповн. Рек. МОНУ. Шпиталенко Г.А. 2020 рік. 602 с.
16. Правознавство: навчальний посібник, за заг. ред. С.В. Петкова. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. – 360 с.
17. Правознавство: навчальний посібник. – Житомир: ЖДУ ім. Івана Франка, 2019. – 343 с.

Тема 8. Основи кримінального права

Питання для обговорення

1. Поняття, предмет, метод та система кримінального права.
2. Кримінальна відповідальність.
4. Поняття кримінального правопорушення та його класифікація.
5. Поняття, ознаки та види складу злочину.
6. Співучасть у злочині.
7. Покарання: поняття, мета, система та його види.

Методичні рекомендації

Під час вивчення теми слід засвоїти наступні питання: кримінальне право як галузь та наука; його предмет, функції. Здобувачі вищої освіти повинні вміти характеризувати основні положення кримінального права та співвідносити з сучасними напрямками реформування кримінально-правової системи та політики. Також слід засвоїти наступні питання: поняття, роль, значення та характеристика принципів кримінального права. Вміти характеризувати основні положення принципів, на яких базується кримінальне право, а також роль принципів у реалізації задач та функцій кримінального права.

Розглядаючи питання кримінальної відповідальності, необхідно вивчити визначення поняття кримінальної відповідальності, проаналізувати її характерні особливості як одного з видів юридичної відповідальності.

При вивченні даного питання потрібно перш за все звернутися до визначення поняття кримінального правопорушення, передбачене ч.1 ст.11 КК України. Слід акцентувати увагу на особливості цього визначення як формально-матеріального. Зупиняючись на характеристиці ознак поняття кримінального правопорушення, потрібно докладно розкрити їх зміст. У питанні про класифікацію кримінальних правопорушень (злочинних діянь) слід виходити з того критерію, який покладений в основу цієї класифікації. Відповідно до ст.12 КК України таким критерієм виступає тяжкість діяння, забороненого

кримінальним законом, де кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини. В свою чергу, злочини, згідно з ч.3 ст.12 КК поділяються на три групи: нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі.

Під час вивчення питання про поняття та ознаки складу злочину, необхідно засвоїти у повному обсязі наступні питання: поняття та ознаки складу злочину, підстави кримінальної відповідальності та види юридичних складів злочину. Вміти характеризувати елементи складу злочину, чітко орієнтуватися в законодавстві і знати їх місце та роль. На підставі аналізу складів злочинів вміти розмежовувати одні елементи від інших, надавати їх чітку класифікацію. При визначенні поняття «склад злочину» необхідно мати на увазі, що ця правова дефініція є сукупністю певних ознак, які окремо одна від одної не мають правових наслідків, а повинні розглядатися лише у сукупності. При визначенні елементів та ознак складу злочину, необхідно давати їх загальну характеристику. Класифікація складів злочинів повинна проводитися в залежності від таких підстав: наявність пом'якшуючих чи обтяжуючих обставин; момент з якого склад злочину можна вважати виконаним.

Співучасть як інститут кримінального права необхідно розглядати у єдності її об'єктивних та суб'єктивних ознак. Особливу увагу слід приділяти ролі умислу в конструкції поняття співучасті. Обов'язковим є надання характеристики необережному співвиконавцю та визначення його відмінності від співучасті. При окресленні видів співучасників, необхідно виходити із їх нормативного визначення, що в свою чергу, дозволить виділити і ознаки кожного зі співучасників. При характеристиці форм співучасті, необхідно також виходити із норм чинного законодавства про кримінальну відповідальність. Чіткого аналізу потребують критерії відмежування форм співучасті. При характеристиці спеціальних питань співучасті необхідно розкрити: посередню винність, особливості співучасті у злочинах із спеціальним суб'єктом, особливості провокації злочину, ексцес виконавця, невдале пособництво та ін.

Перш за все, при підготовці останнього питання необхідним є його чітке засвоєння. Це, в свою чергу, дозволить виокремити і ознаки покарання.

Виходячи з ознак покарання, необхідно чітко відмежувати його від інших заходів стягнення. При визначенні функцій покарання необхідно дати їх поняття та представити класифікацію. При окресленні цілей покарання необхідно знати і володіти знаннями про основні історичні етапи розвитку вчення про цілі покарання. Обов'язковим є визначення поняття мети покарання та окреслення сучасних цілей покарання, що знайшли вираження у чинному законодавстві про кримінальну відповідальність.

Ситуаційні завдання:

Завдання 1. Маслов, який здійснював ремонт даху, з необережності випустив з рук молоток, спричинивши Павленку, який проходив повз будинок, легкі тілесні ушкодження, що призвело до короткочасного розладу здоров'я. Маслова було притягнуто до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, який передбачений ч. 2 ст. 125 КК України.

Ознайомившись з розділом II Особливої частини КК України, вирішіть питання, чи є вчинене діяння злочином і чи правильно вирішено питання про відповідальність Маслова?

Завдання 2. Кузьменко придбав у незнайомої особи ніж, та возив його на випадок самозахисту в багажнику автомобіля. Під час перевірки працівниками Національної поліції автомобіля Кузьменка, в багажнику був знайдений ніж, якій згідно з висновком експертизи є холодною зброєю.

Вирішіть питання про відповідальність Кузьменка.

Завдання 3. Іванов та Петров йшли польовою дорогою. Іванов, прикурюючи сигарету, кинув до чагарників палаючого сірника, який попав у бочку з-під бензину, що лежала там. В результаті цього бензин, який залишився в бочці, загорівся і відбувся вибух. Дном бочки, яке вилетіло, Петрову було завдано тяжких тілесних ушкоджень. Сам же Сам Іванов від вибуху не постраждав, бочки, яка лежала в чагарниках, не бачив.

Як необхідно кваліфікувати дії Іванова? Чи є в його діях склад злочину і чи буде він нести кримінальну відповідальність?

Завдання 4. В ресторані громадянин Сичов влаштував сварку зі своїм сусідом по столу, наніс йому образу, потім вдарив стільцем. Після цього Сичов перевернув стійку буфету й перекинув декілька столиків. При наближенні працівників поліції він намагався зникнути, але був затриманий. Доставлений до відділу поліції Сичов заявив, що був п'яний і нічого не пам'ятає. Медичним оглядом встановлено, що Сичов перебував у стані сильного алкогольного сп'яніння.

Як за діючим законодавством вирішується питання про відповідальність за злочин, вчинений у стані сильного алкогольного сп'яніння? Чи виключає стан сильного алкогольного сп'яніння осудність особи? Як обґрунтовується в теорії кримінального права відповідальність за злочини, вчинені у стані фізіологічного сп'яніння? Чи підлягає кримінальній відповідальності Сичов?

Завдання 5. Головенко, звільнившись із місць позбавлення волі, де відбував покарання за умисне вбивство, вирішив помститись Карпову, який виступав у суді свідком і дав докладні показання про злочин, вчинений Головенком. З цією метою він підмовив 12-річного Іванова вистрелити з рушниці в Карпова, коли той буде повертатися додому. За це він пообіцяв подарувати хлопцеві рушницю. Ввечері, дочекавшись Карпова, Іванов вистрелив у нього, від якого Карпов помер.

Чи мають місце в цьому випадку ознаки співучасті? Як належить вирішити питання про відповідальність Головенка та Іванова? Кваліфікуйте дії злочинців.

Завдання для самостійної роботи

Теми для написання рефератів

6. Сучасні тенденції кримінального права і перспективи розвитку кримінального права України.

7. Специфічні ознаки кримінальної відповідальності.

8. Співвідношення понять «кримінальна відповідальність» та «кримінальне покарання».

4. Деякі актуальні питання поняття кримінального правопорушення і вчення про його склад.

5. Елементи та ознаки складу злочину, їх сутність.

6. Кримінально-правові наслідки вчинення злочину.

7. Склад злочину: закон, теорія та практика.

8. Обставини, які виключають кримінальну відповідальність.

9. Співвідношення понять «склад злочину» та «злочин».

10. Поняття та ознаки співучасті.

11. Підстава та межі кримінальної відповідальності співучасників.

12. Поняття покарання в кримінальному праві України.

Рекомендована література:

1. Актуальні проблеми кримінального права та процесу: матеріали круглого столу (м. Острог, 11 травня 2021 р.) / ред. кол.: Попелюшко В. О. та ін. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. 70 с.

2. Волошкевич Г.А., Джолос С.В., Дробот Ж.А., Коваль Т.В., Комзюк В.Т., та ін. Правознавство: Підручник для студентів внз/ Кол. авторів. Черкаси, 2019. 686 с.

3. Герц А. А., Кравчук С. Й. Правознавство: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «КОНДОР», 2018. 280 с.

4. Дудоров Олександр. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ: Ваїте, 2022. – 632 с.

5. Кримінальне право (Загальна частина) : навчальний посібник / С.А. Шалгунова, О.С. Скок, Т.В. Шевченко, О.І. Соболев, С.М. Школа, С.А. Риб'янець, Ю.В. Волошина, А.О. Марієнко, В.А. Якушкін; за заг. ред. к.ю.н., доц. С.А. Шалгунової. Херсон : Айлант, 2019. – 296 с.

6. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2020. – 428 с.

7. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. / А.М. Яценко, В.Б. Харченко, О.О. Житний та ін.; за заг. ред. О.М. Литвинова. Харків: Право, 2019. 480 с.

8. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

9. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посіб. / А. А. Васильєв, О. О. Житний, Є. О. Гладкова та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова. Харків: Право, 2020. 656 с.

10. Орловський Р.С. Теоретичні та методологічні проблеми інституту співучасті у кримінальному праві України: монографія /Р.С. Орловський.- Харків: Право, 2019.-624 с.

11. Правознавство. Курс лекцій : навч. посіб.; за заг. ред В. О. Ананьїна. [Електронний ресурс]. – Київ : ІСЗЗІ КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. – 267 с.

12. Правознавство. Підручник. Затверджено МОН України. 6-те вид., випр. і доповн. Рек. МОНУ. Шпиталенко Г.А. 2020 рік. 602 с.

13. Правознавство: навчальний посібник, за заг. ред. С.В. Петкова. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. – 360 с.

14. Правознавство: навчальний посібник. – Житомир: ЖДУ ім. Івана Франка, 2019. – 343 с.

15. Шустрова К. В., Павліченко Є. В., Актуальні проблеми кримінального права та шляхи їх вирішення// Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 1. 2023. – С. 232-237.

Тема 9: Основи господарського права України

Питання для обговорення

1. Господарська діяльність та господарські відносини, нормативно правове регулювання (джерела) господарської діяльності.
2. Поняття підприємництва та основні принципи його здійснення в Україні.
3. Загальна характеристика суб'єктів господарювання.
4. Організаційні форми підприємництва в Україні.
5. Повне товариство.
6. Командитне товариство.
7. Товариство з обмеженою відповідальністю.
8. Товариство з додатковою відповідальністю.
9. Акціонерне товариство.
10. Відповідальність суб'єктів господарювання.

Методичні рекомендації

Господарське право є однією з провідних галузей у системі національного права України. Господарське право як галузь законодавства є системною сукупністю правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері управління економікою, виробництвом, реалізацією продукції, а також виконання робіт, наданні послуг та отримання прибутків. Систему господарського законодавства складає достатньо велика кількість нормативно-правових актів, що регулюють господарські правовідносини.

Ретельне оволодіння цією темою є надзвичайно важливим та необхідним, оскільки знання про предмет, методи, систему, принципи та особливості господарських правовідносин та господарського права і законодавства в кінцевому підсумку дозволять здобувачам вищої освіти грамотно та уміло оперувати сутністю господарського права як галузі права.

Для засвоєння теми здобувачам вищої освіти необхідно за рекомендованими джерелами вивчити теоретичні положення та ознайомитися з відповідними нормами Господарського Кодексу України та інших нормативно-правових актів. Зокрема, необхідно дати визначення предмету галузі господарського права, роз'яснити зміст основних складових «економічні відносини» і «господарська діяльність»; назвати методи правового регулювання господарських відносин; дати визначення господарської діяльності, знати види господарської діяльності за різними критеріями; назвати економічні і соціальні умови, що передували виділенню господарського права в самостійну галузь.

Також важливо приділити особливу увагу вивченню та аналізу загальних принципів господарювання в Україні. До таких принципів відносяться: 1) свобода господарської діяльності (у межах, визначених законом); 2) рівний захист державою всіх суб'єктів господарювання; 3) вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України; 4) заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування у господарські правовідносини.

Під час опрацювання даної теми здобувачам вищої освіти необхідно перш за все визначитися з поняттям «суб'єкти господарювання». Суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

Під час вивчення даної теми здобувачам вищої освіти слід зосередити увагу на характеристиці правових статусів окремих видів суб'єктів господарювання в Україні. По-перше, необхідно з'ясувати поняття організаційно-правові форми підприємств, а по-друге, визначитися з правовими статусами окремих видів господарських товариств у нашій державі. Визначити правовий статус господарських товариств в Україні, їх ознаки та особливості правового статусу окремих видів. Зокрема, необхідно розглянути: акціонерні

товариства, публічні акціонерні товариства, приватні акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства, тощо.

Необхідно звернути увагу, що у господарсько-правових нормах, як і у відповідних їм правових відносинах, знаходять своє відображення як приватні інтереси учасників господарської діяльності, так і інтереси суспільства. Вважаємо, що саме господарські правовідносини покликані бути тією ланкою в регламентації поведінки учасників господарської діяльності, що узгоджує їхні інтереси, погоджує їхні взаємні вольові відносини. Причому цю функцію правовідносини виконують за допомогою методу господарсько-правового регулювання, основне призначення якого — забезпечити рівне підпорядкування суб'єктів господарювання суспільному господарському порядку.

Учасники господарських відносин несуть господарсько-правову відповідальність за правопорушення у сфері господарювання шляхом застосування до правопорушників господарських санкцій на підставах і в порядку, передбачених Господарським кодексом України, іншими законами та договором. Застосування господарських санкцій повинно гарантувати захист прав і законних інтересів громадян, організацій та держави, в тому числі відшкодування збитків учасникам господарських відносин, завданих унаслідок правопорушення, і забезпечувати правопорядок у сфері господарювання.

Необхідно розкрити ознаки та принципи господарсько-правової відповідальності, згідно з якими потерпіла сторона має право на відшкодування збитків незалежно від того, чи є застереження про це в договорі, сплату штрафних санкцій за порушення зобов'язання, а також відшкодування збитків не звільняють правопорушника від виконання прийнятих зобов'язань у натурі (без згоди іншої сторони).

Ситуаційні завдання

Завдання 1. *Охарактеризувати господарське право як галузь сучасного права.*

Завдання 2. За договором купівлі-продажу українська фірма «Сула» продала іноземному контрагенту 1000,00 тон пшениці загальною вартістю 130000,00 доларів США. Товар було відвантажено покупцеві, про що свідчить вантажна митна декларація від 10 березня. Оплата товару мала бути проведена 10 травня. Проте станом на 10 червня на банківський рахунок продавця зазначені кошти не надійшли.

В який строк згідно з чинним законодавством України мають проводитися розрахунки за зовнішньоекономічними договорами? Які санкції передбачає чинне законодавство за порушення встановлених строків розрахунків? Яких заходів має вжити українська фірма «Сула» в зазначеній ситуації?

Завдання 2. Громадянин Панін О.О. – власник 3-кімнатної квартири одержав пропозицію від акціонерного банку «Світ-банк» укласти договір оренди строком на 5 років.

Перед тим, як прийняти пропозицію банку О. Панін вирішив проконсультуватися в юридичній консультації. Зокрема він поставив такі запитання:

Які нормативно-правові акти регламентують відносини оренди житлових приміщень? Чи має право фізична особа здавати квартиру в оренду та одержувати орендну плату? Чи необхідно орендодавцю бути суб'єктом підприємницької діяльності?

Завдання 3. 21 травня між орендодавцем та орендарем було укладено договір оренди не житлового приміщення. Згідно з договором розмір орендної плати становить 300,00 грн. на місяць. Об'єкт оренди було передано орендареві 15 липня. 16 серпня орендар перерахував на банківський рахунок орендодавця 300,00 грн. А 20 серпня орендар отримав листа від орендодавця з вимогою сплатити оренду плату за період з 21 травня по 15 липня.

Які нормативно-правові акти регламентують відносини оренди? Чи правомірні вимоги орендодавця? З якого моменту у орендаря виникає обов'язок зі сплати орендної плати?

Завдання 4. 26 січня між Продавцем та Покупцем було укладено договір купівлі- продажу транспортного засобу, ціна якого склала 70000,00 грн. на умовах 100% попередньої оплати. Договір містив застереження про те, що спір передається на розгляд до третейського суду. 10 лютого Покупець перерахував на банківський рахунок Продавця обумовлену суму коштів. Відповідно до умов договору Продавець мав передати транспортний засіб Покупцеві протягом 7 днів з моменту зарахування коштів на банківський рахунок Продавця. 1 березня Покупець звернувся до господарського суду з позовною заявою про примушення до виконання обов'язку в натурі.

Яке рішення має прийняти господарський суд? Яких заходів для захисту своїх прав мав вжити Покупець?

Завдання 5. 20 березня товариство з обмеженою відповідальністю звернулося до видавництва із листом-пропозицією продати йому до кінця квітня 1000 картриджів. 15 квітня на банківський рахунок товариства з обмеженою відповідальністю надійшли кошти в оплату картриджів. Проте товариство з обмеженою відповідальністю не передало видавництву 1000 картриджів. Видавництво звернулося до видавництва з претензією. Проте видавництво вимоги товариства з обмеженою відповідальністю не визнало, посилаючись на те, що договір купівлі-продажу між ними не укладався, а лист з яким товариство з обмеженою відповідальністю звернулося до видавництва був лише пропозицією укласти договір. Видавництво звернулося за захистом своїх прав до господарського суду.

Який порядок укладання господарських договорів передбачає чинне законодавство України? Чи є лист-пропозиція офертою? Яке рішення має прийняти господарський суд?

Завдання 6. Орендодавець та орендар 5 березня уклали договір оренди нежитлового приміщення. Зазначене приміщення 10 березня за Актом здачі-

приймання було передано орендареві. Під час користування орендарем об'єктом оренди останній було пошкоджено внаслідок пожежі.

Хто несе ризик випадкової загибелі об'єкта оренди? Чи має орендодавець право на відшкодування збитків? Що означає термін «збитки» за чинним законодавством України?

Завдання 7. У приміщенні навчального закладу було розміщено оголошення, у якому господиня О. пропонувала взяти на квартиру двох студенток для проживання на строк не менше одного року з оплатою 1 000 (одна тисяча) гривень за місяць.

Ознайомившись із текстом оголошення, працівники районної державної податкової інспекції відвідали господиню О. і вказали їй на необхідність зареєструватися в якості фізичної особи-підприємця.

Господиня О. відмовилася виконувати вимогу працівників податкової служби, оскільки вона бере на квартиру студенток вперше; квартира є її особистою власністю, яку вона може використовувати за будь-яким призначенням. Окрім того, вона вчасно оплачує комунальні послуги та податки. Перед державою невиконаних зобов'язань не має.

Вирішіть спір. Назвіть ознаки підприємницької діяльності. Чи обґрунтовано є вимога працівників державної податкової служби.

Завдання для самостійної роботи

Теми для написання рефератів

1. Обмеження монополізму та захист суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції.
2. Некомерційна господарська діяльність.
3. Особливості спрощеної системи оподаткування суб'єктів господарювання.
4. Обмеження монополізму та захист суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції.
4. Способи захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання.

5. Позовна давність: поняття та особливості в окремих господарських договорах.
6. Форми інвестування інноваційної діяльності.

Рекомендована література:

1. Васильєв С. В. Звернення до суду: алгоритм процесуальних дій (господарська юрисдикція) : навчальний посібник. Київ: Алерта, 2021. 416 с.
2. Віннічук Р. І. Господарсько-правове забезпечення перестраховання та ретроцесії в Україні: монографія. Харків : Право. 2019. 328 с.
3. Волошкевич Г.А., Джолос С.В., Дробот Ж.А., Коваль Т.В., Комзюк В.Т., та ін. Правознавство: Підручник для студентів внз/ Кол. авторів. Черкаси, 2019. 686 с.
4. Герц А. А., Кравчук С. Й. Правознавство: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «КОНДОР», 2018. 280 с.
5. Голіна О. В. Договори про надання послуг у сфері господарювання: монографія. Харків : Право. 2019. 200 с.
6. Господарські договори: правове визначення, законодавче регулювання, зразки окремих видів договорів / А.А. Верховець, О.С. Удовиченко, К.І. Чижмарь, Д.В. Журавльов, С.В. Петков. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 84 с.
7. Дерев'янко Б. В. Господарське право: особлива частина (правове регулювання господарських відносин в окремих галузях економіки) : навчальний посібник / д-р юрид. наук, проф. Б. В. Дерев'янко; МВС України, Донецький державний університет внутрішніх справ. — Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. — 314 с.
8. Косінова К. С. Господарсько-правове забезпечення аутсорсингових відносин у національній економіці : монографія. Харків : Право. 2020. 200 с.
9. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / за заг. ред. В.В. Галуцька. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 752 с. 198

10. Правознавство. Курс лекцій : навч. посіб.; за заг. ред В. О. Ананьїна. [Електронний ресурс]. – Київ : ІСЗЗІ КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. – 267 с.
11. Правознавство. Підручник. Затверджено МОН України. 6-те вид., випр. і доповн. Рек. МОНУ. Шпиталенко Г.А. 2020 рік. 602 с.
12. Правознавство: навчальний посібник, за заг. ред. С.В. Петкова. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. – 360 с.
13. Правознавство: навчальний посібник. – Житомир: ЖДУ ім. Івана Франка, 2019. – 343 с.
14. Щербина В.С., Резнікова В.В. Актуальні проблеми господарського права: підручник. Особлива частина. К.: Ліра-К, 2018. – 672с. 13. Устименко В.А. Господарське законодавство України: перспективи модернізації на засадах сталого розвитку: монографія. Київ : НАН України, Інститут економіко-правових досліджень, 2019. 320 с.
15. Щербина В.С., Резнікова В.В. Господарське право (загальна частина): підручник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2021. 448 с.

Тема 10. Основи організації та діяльності судових та правоохоронних органів

Питання для обговорення

1. Судова влада у системі поділу державної влади.
2. Поняття судової влади та її ознаки.
3. Форми реалізації судової влади.
4. Поняття судової системи України.
5. Поняття правового статусу суддів, та його зміст.
6. Місце і завдання Конституційного Суду України у системі судової влади. Основні засади його організації та діяльності.
7. Поняття правоохоронної системи України та її структурні елементи.
8. Завдання правоохоронної системи України.
9. Поняття та ознаки правоохоронної діяльності.
10. Поняття правоохоронних органів, характерні ознаки.

Методичні рекомендації

При вивченні даної теми здобувачі вищої освіти повинні розуміти, що судова влада є невід'ємним атрибутом суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, а справедливе судочинство та належний захист прав і свобод людини – одна із головних ознак такої держави. Судова влада є однією із трьох гілок влади будь-якої сучасної демократичної держави.

Відповідно до ч. 1 ст. 6 Конституції України державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Це конституційне положення закріплює принцип поділу влади, згідно з яким кожна з гілок єдиної і неподільної державної влади здійснює лише їй притаманну функцію, має свою сферу реалізації, свою компетенцію.

Реалізація судової влади завжди здійснюється у певній формі, тобто передбаченій законом процедурі судочинства. Ця процедура чітко встановлює, що має здійснюватися у суді при підготовці до розгляду та судовому розгляді справ. Судові процедури засновані на гласності, забезпеченні права на захист та оскарження судового рішення, можливості участі представників народу у прийнятті рішення по справі, рівності сторін тощо.

Судова влада в Україні реалізується у формі конституційного, цивільного, господарського, адміністративного та кримінального судочинства.

Сутність та соціальне призначення судової влади розкривається через функції, які покладаються на органи судової влади. Функції судової влади це взаємопов'язані з функціями держави і права, законодавчо оформлені основні напрями її діяльності, в яких відображається сутність та соціальне призначення, що здійснюються з метою забезпечення прав, свобод і законних інтересів суб'єктів права.

Вивчаючи дану тему необхідно ознайомитися і ґрунтовно проаналізувати положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів», які визначають завдання, функції та форми реалізації судової влади.

Здобувачі вищої освіти повинні виходити з розуміння того, що судову систему можна визначити як зовнішньо та внутрішньо упорядковану, організаційно єдину сукупність усіх судових органів, утворених відповідно до Конституції та законів України, на які покладаються виключні повноваження щодо здійснення правосуддя. Завдяки функціонуванню судової системи в Україні забезпечується доступність правосуддя для кожної особи у порядку, визначеному на законодавчому рівні.

При вивченні даної теми необхідно виходити з розуміння того, що основні засади правового статусу суддів визначені у статтях 124-130 Конституції України, Законі України «Про судоустрій і статус суддів», Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», у процесуальних кодексах та в інших нормативно-правових актах. Зокрема, у ст. 52 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», зазначено, що суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» призначений суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі. Судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду у системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає у суді.

Правовий статус судді це встановлена нормами права сукупність елементів (правосуб'єктність, права, обов'язки, гарантії, відповідальність), обумовлених місцем і призначенням судді у відповідному органі судової влади, що характеризують його правове положення під час реалізації покладених на нього функцій.

Вивчаючи дану тему необхідно проаналізувати основні положення щодо визначення правового статусу суддів та його структурних елементів, знати і вміти повно і обґрунтовано охарактеризувати етапи добору та призначення на посаду судді, особливості юридичної відповідальності суддів, гарантії забезпечення правового статусу судді.

Розглядаючи питання Конституційний Суд України, необхідно усвідомлювати, що Конституційний Суд України є єдиним органом

конституційної юрисдикції який виконує притаманні тільки йому функції, наділений виключними повноваженнями та спеціальною процедурою їх здійснення у формі конституційного судочинства. Конституційний Суд України є гарантом верховенства Конституції України.

При вивченні питання правоохоронна система України, здобувачі вищої освіти повинні виходити з розуміння того, що поняття «правоохоронна система» складається з трьох основних підсистем – нормативної підсистеми (правові засади організації правоохоронних органів і здійснення ними правоохоронної діяльності); інституційної (правоохоронні інституції) та функціональної (правоохоронна діяльність).

Правоохоронна система – це соціальна система, що відображає єдність і взаємопов'язаність нормативно-правового регулювання у правоохоронній сфері, організації системи правоохоронних органів й самої правоохоронної діяльності, спрямованої на охорону й захист основ конституційного ладу, у тому числі прав, свобод і законних інтересів людини й громадянина, законності та правопорядку.

Одним із основних елементів правоохоронної системи є правоохоронна діяльність, що, по суті, виступає практичною реалізацією компетентними правоохоронними органами відповідних нормативно-правових засад. Зв'язок правоохоронних органів і правоохоронної діяльності має взаємний характер: правоохоронна діяльність безпосередньо залежить від інститутів, що її реалізують, а організація правоохоронних інститутів має відповідати актуальним вимогам оптимальної реалізації правоохоронної діяльності.

Одним із головних завдань держави та її органів Конституція України визначає забезпечення законності та правопорядку у суспільстві, захист прав і свобод людини, охорону прав і законних інтересів державних та недержавних організацій, трудових колективів і громадських об'єднань, боротьбу зі злочинами та іншими правопорушеннями. Виконання цих завдань покладається на спеціально створені органи правоохоронної системи, які відповідно, іменуються правоохоронними, а діяльність яку вони здійснюють називають правоохоронною діяльністю.

Під правоохоронною діяльністю слід розуміти правозастосовну діяльність з охорони права, яка здійснюється спеціально уповноваженими на те органами за встановленою у законі процедурою, і полягає у розгляді юридично значущих справ, виявленні правопорушень та осіб, причетних до їх вчинення, у застосуванні до правопорушників примусових заходів, регламентованих законом, а також у представництві й захисті прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

Правоохоронні органи – це спеціально уповноважені державні органи, які забезпечують додержання та реалізацію прав і свобод громадян, законності та правопорядку із додержанням встановлених законом правил та процедур відповідно до своєї компетенції.

На відміну від інших систем державних органів, система правоохоронних органів не має традиційної організаційної побудови, системо-утворюючим чинником системи правоохоронних органів є правоохоронна діяльність, для здійснення якої держава і створює правоохоронні органи. До системи правоохоронних органів належать такі державні органи, виконання якими однієї чи кількох головних правоохоронних функцій є визначальним у їх діяльності, які у зв'язку з цим потребують специфічного матеріально-технічного та іншого забезпечення, до працівників яких законодавством пред'являються спеціальні вимоги і працівники яких з метою ефективного виконання своїх обов'язків згідно із законодавством наділяються різноманітними специфічними правами, мають відповідні пільги та зовнішні ознаки приналежності до правоохоронних органів, підлягають підвищеному правовому захисту.

При вивченні даної теми студенти повинні вивчити поняття правоохоронної системи України, та її структурних елементів. Проаналізувати характерні особливості правоохоронних органів, їх завдання, принципи організації та діяльності, основні функції та їх соціальне призначення у суспільстві

Ситуаційні завдання:

Завдання 1. Голова Охтирського районного суду Сумської області, зважаючи на велику завантаженість суддів даного суду справами, вирішив збільшити штатну чисельність суддів з семи до восьми осіб, що й зробив своїм наказом.

Чи правомірно діяв голова суду? Хто вирішує питання щодо кількості суддів у відповідному суді?

Завдання 2. Одним з районних судів м. Харкова було постановлено рішення про відмову у поновленні на роботі громадянина Кузьменко Д. Ухвалою апеляційного суду Харківської області це рішення було залишено в силі. Кузьменко вирішив подати касаційну скаргу на ухвалу апеляційного суду.

Який суд розглядатиме дану касаційну скаргу?

Завдання 3. Симоненко О. 26 років, громадянин України, відпрацювавши три роки юрисконсультантом за контрактом на одному з приватних підприємств, звернувся до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з проханням, щоб Президент України призначив його суддею місцевого суду.

Чи відповідає закону такий порядок призначення суддею?

Назвіть вимоги, що встановлені у законодавстві до кандидатів на посаду суддів? Який порядок обрання та призначення на посаду суддів в Україні?

Завдання 4. Випускник юридичного факультету Запорізького державного університету Вакуленко, 24 роки, був направлений на роботу до Солом'янського районного суду Києва. Під час стажування на посаді судді Вакуленку голова суду дав вказівку розглянути матеріали про адміністративні правопорушення, що надійшли з районного управління внутрішніх справ, тому що усі інші судді займалися розглядом інших справ.

Чи правомірні дії голови районного суду? Хто має право призначатися на посаду судді?

Завдання 5. Громадянин Антоненко був незадоволений судовим рішенням, постановленим Шевченківським районним судом м. Києва у справі про визнання його спадкоємцем.

Суди апеляційної та касаційної інстанцій рішення місцевого суду залишили в силі. Тоді Антоненко звернувся до Конституційного Суду України з конституційним зверненням, оскільки вважав, що оскаржуване судове рішення порушує його конституційні права.

Чи зобов'язаний Конституційний Суд України розглянути таке конституційне подання? Якими мають бути дії Конституційного Суду України?

Завдання 6. До прокурора Барвенківського району Харківської області звернувся громадянин Борзих, інвалід зору. Посилаючись на те, що йому дуже важко читати і писати, він висловив прохання виділити йому прокурорського працівника, який би міг захистити його конституційні права у суді під час розгляду цивільної справи. Прокурор району відмовив йому, посилаючись на те, що у прокуратури на день звернення Борзих великий обсяг термінової роботи. Борзих запропоновано було звернутися до юридичної консультації за місцем проживання і одержати таку допомогу від адвоката.

Дайте правову оцінку ситуації. Інтереси яких груп громадян має представляти прокурор у суді?

Завдання 7. Поблизу аеропорту у м. Харкові невідомий вихопив із рук громадянина Кузіна сумку, у якій знаходились гроші і документи. Потерпілий помітив працівника поліції, який знаходився перед входом в аеровокзал, і покликав його на допомогу.

На звернення Кузіна працівник поліції ввічливо пояснив, що його зміна закінчилася, він повертається додому і тому знаходиться не при виконанні службових обов'язків. До того ж він працює у територіальному відділі поліції, а злочини, вчинені на території аеропорту.

Яким чином розмежовується компетенція структурних підрозділів поліції? Дайте правову оцінку ситуації.

Завдання для самостійної роботи

Теми для написання рефератів

1. Судова влада: її місце і роль у суспільстві.
2. Поняття судової влади, її характерні ознаки.
3. Роль судових органів у системі стримувань і противаг у контексті врівноваження державної влади в Україні.
4. Роль судової влади у правовій державі. Співвідношення судової влади із законодавчою та виконавчою владою.
5. Форми реалізації судової влади.
6. Функції та повноваження судової влади.
7. Місце і завдання Конституційного Суду України у системі судової влади. Основні засади його організації та діяльності.
8. Поняття і структура правоохоронної системи України.
9. Поняття, ознаки та сутність правоохоронної діяльності.
10. Правоохоронні органи України та їх функції.
11. Міжнародний досвід розвитку професійної підготовки працівників правоохоронних органів.
12. Комплексні проблеми реформування системи правоохоронних органів в Україні.

Рекомендована література:

1. Белов Д.М., Придачук О.А., Місце та роль судової влади в системі органів державної влади: реалізація принципу народовладдя// Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». № 1 (2023).- С. 535-540.
2. Буханевич О. М., Івановська А. М. Конституційний Суд України: до питання про місце в системі розподілу влад// // Публічне право № 3 (39) (2020). – С. 19 – 26.

3. Волошкевич Г.А., Джолос С.В., Дробот Ж.А., Коваль Т.В., Комзюк В.Т., та ін. Правознавство: Підручник для студентів внз/ Кол. авторів. Черкаси, 2019. 686 с.

4. Герц А. А., Кравчук С. Й. Правознавство: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «КОНДОР», 2018. 280 с.

5. Івановська А.М. Законність, конституційна законність та конституційність як засади здійснення конституційного контролю : до питання співвідношення понять. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 1. С. 43–46.

6. Конспект лекцій з дисципліни «Судові та правоохоронні органи України» для здобувачів вищої освіти спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність» / Укл. Л.В. Баєва. – Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2022. – 230 с.

7. Півненко Л.В. Проблемні аспекти реалізації права на судовий захист в умовах воєнного стану// Нове українське право, Вип. 1. – 2023. – С.137-143.

8. Плєскач В. Ю. Ефективність конституційної скарги як національного засобу юридичного захисту у практиці Європейського суду з прав людини. Львів: Український часопис конституційного права. № 1. 2020. С. 38-51.

9. Попадинець Г. О., Сутність, зміст та основні ознаки судової влади// Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. - № 4. 2021. – С. 114-117.

10. Правознавство. Курс лекцій : навч. посіб.; за заг. ред В. О. Ананьїна. [Електронний ресурс]. – Київ : ІСЗЗІ КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. – 267 с.

11. Правознавство. Підручник. Затверджено МОН України. 6-те вид., випр. і доповн. Рек. МОНУ. Шпиталенко Г.А. 2020 рік. 602 с.

12. Правознавство: навчальний посібник, за заг. ред. С.В. Петкова. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. – 360 с.

13. Правознавство: навчальний посібник. – Житомир: ЖДУ ім. Івана Франка, 2019. – 343 с.

14. Савчин М. В., Завидняк А., Олашин В. В. Пряма дія Конституції України у фокусі: доступ до правосуддя та судовий контроль за виконанням

рішень судів//Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2022. - Серія ПРАВО. Випуск 70. – С. 146-155.

15. Семерак О. С., Семерак І. О. Судоустрій, правоохоронні та правозахисні органи України: навч. посіб. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2021. 276 с.

16. Смокович М. І. Здійснення правосуддя в умовах воєнного стану: до питання законодавчих змін// Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2022. - Серія ПРАВО. Випуск 70. – С. 450-455.

17. Судові та правоохоронні органи України : підруч. / кол. авт.: В. В. Дараган, О. П. Бойко, Н. С. Бублик та ін. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 400 с.

18. Судові та правоохоронні органи України: навчальний посібник / М. А. Макаров, А. С. Симчук, М. Й. Кулик, Ю. В. Терещенко, С. В. Харченко. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. – 656 с.

19. Судові, правоохоронні, контрольно-наглядові та правозахисні органи України : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С. М. Гусарова ; [С. М. Гусаров, О. Ю. Салманова, А. Т. Комзюк та ін.]. – Харків, 2020. – 508 с.

20. Чорна С. Роль судової влади в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод людини. Підприємництво, господарство і право. - 2020. № 8. - С. 186–190.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОЇ АТЕСТАЦІЇ:

1. Теорії походження держави і права.
2. Поняття та ознаки держави.
3. Поняття функцій держави. Внутрішні та зовнішні функції держави.
4. Класифікація держав за їхньою формою.
5. Загальне поняття про громадянське суспільство.
6. Поняття та основні ознаки правової держави.
7. Принципи єдності і розподілу державної влади.
8. Поняття та ознаки права.
9. Єдність і відмінність права і моралі.
10. Джерела (форми) права.
11. Поняття законодавства, його система.
12. Мета і форми систематизації нормативно-правових актів.
13. Поняття системи права. Поділ права на галузі, правові інститути, правові норми.
14. Загальна характеристика основних галузей права України.
15. Поняття та структура правовідносин. Юридичні факти.
16. Правопорушення та юридична відповідальність. Характеристика правомірної і протиправної поведінки.
17. Поняття, причини та види правопорушень.
18. Поняття і види юридичної відповідальності.
19. Поняття конституційного права України, його предмет та методи.
20. Конституційно- правові норми та конституційно-правові інститути.
21. Конституція як Основний закон України.
22. Загальні засади конституційного ладу України.
23. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні.
24. Громадянство України.
25. Конституційно-правові основи організації та здійснення державної влади в Україні.
26. Адміністративно-територіальний устрій України.

27. Поняття, предмет, метод та система кримінального права.
28. Кримінальна відповідальність.
29. Поняття кримінального правопорушення та його класифікація.
30. Поняття, ознаки та види складу злочину.
31. Співучасть у злочині.
32. Покарання: поняття, мета, система та його види.
33. Цивільне право як галузь права.
34. Цивільні правовідносини: поняття, склад, види, підстави їх виникнення, зміни та припинення.
35. Суб'єкти цивільних правовідносин.
36. Об'єкти цивільних правовідносин
37. Правочини у цивільному праві
38. Особисті немайнові права фізичних осіб
39. Право власності та інші речові права
40. Загальна характеристика спадкування.
41. Цивільно-правова відповідальність.
42. Поняття, предмет та метод сімейного права.
43. Поняття сім'ї та шлюбу.
44. Порядок укладення і припинення шлюбу, визнання шлюбу недійсним
45. Права та обов'язки подружжя
46. Правовідносини батьків і дітей.
47. Поняття і предмет трудового права. Загальна характеристика Кодексу законів про працю України (1971р.).
48. Колективний договір.
49. Трудовий договір. Поняття, сторони та зміст трудового договору.
50. Контракт – особлива форма трудового договору.
51. Умови та порядок прийняття на роботу.
52. Порядок припинення трудового договору з ініціативи працівника.

53. Порядок припинення трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу.

54. Робочий час і його види.

55. Поняття і види часу відпочинку.

56. Оплата праці, її правове регулювання.

57. Трудова дисципліна.

58. Види дисциплінарних стягнень. Порядок накладання і зняття дисциплінарних стягнень.

59. Відповідальність за прогул. Відповідальність за появу на роботі у нетверезому стані.

60. Гарантії при покладенні на працівників матеріальної відповідальності за шкоду, заподіяну підприємству.

61. Порядок розгляду індивідуальних трудових спорів.

62. Загальна характеристика Кодексу України про адміністративні правопорушення.

63. Поняття і види адміністративних проступків.

64. Склад адміністративного правопорушення.

65. Поняття і види адміністративної відповідальності.

66. Види адміністративних стягнень.

67. Господарська діяльність та господарські відносини, нормативно правове регулювання (джерела) господарської діяльності.

68. Поняття підприємництва та основні принципи його здійснення в Україні.

69. Організаційні форми підприємництва в Україні.

70. Повне товариство.

71. Командитне товариство.

72. Товариство з обмеженою відповідальністю.

73. Товариство з додатковою відповідальністю.

74. Акціонерне товариство.

75. Обмеження у здійсненні підприємницької діяльності.

76. Поняття судової влади та її ознаки.
77. Форми реалізації судової влади.
78. Поняття судової системи України.
80. Поняття правового статусу суддів, та його зміст.
81. Поняття, структура та завдання правоохоронної системи України.
82. Поняття правоохоронної та правозахисної діяльності та її ознаки.
83. Правоохоронні органи України: поняття та ознаки.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО УСІХ ТЕМ:

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96- ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
4. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1–212-24) : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
7. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
8. Закон України Про судоустрій і статус суддів від 02.06.2016 № 1402-VIII // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

Література:

1. Аванесян Г. М., Басенко Р. О. Цивільне право України (Загальна частина): навчально-методичний посібник. Полтава : ПШП, 2020. 199 с.
2. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. ; за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. – Видання четверте. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. – 656 с.
3. Адміністративне право: актуальні питання та інноваційні ідеї / С.В. Петков, Н.О. Армаш, Є.Ю. Соболев. Київ: Юркнига, 2019. 148 с.
4. Адміністративно-правовий захист прав платників податків: навч. посібн. / Ковалів М.В., Єсімов С.С., Проць І.М. та ін. Львів: СПОЛОМ, 2021. 240 с.
5. Актуальні проблеми кримінального права та процесу: матеріали круглого столу (м. Острого, 11 травня 2021 р.) / ред. кол.: Попелюшко В. О. та ін. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. 70 с.
6. Аніщук Н. В., Афанасьєва М. В., Бакаянова Н. М. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 524 с.
7. Белов Д.М., Придачук О.А., Місце та роль судової влади в системі органів державної влади: реалізація принципу народовладдя// Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». № 1 (2023).- С. 535-540.
8. Бонтлаб В. В. Нормативно-правове забезпечення вирішення трудових спорів у ЄС. Право і суспільство. № 4 / 2019. С. 113-120.
9. Бутинська Р. Я., Мокрицька Н. П. Т 78 Трудове право України : навчальний посібник. — Львів : «Галицька видавнича спілка», 2022. — 312 с.
10. Буханевич О. М., Івановська А. М. Конституційний Суд України: до питання про місце в системі розподілу влад// // Публічне право № 3 (39) (2020). – С. 19 – 26.
11. Васильєв С. В. Звернення до суду: алгоритм процесуальних дій (господарська юрисдикція) : навчальний посібник. Київ: Алерта, 2021. 416 с.

12. Венедіктов В. С. Сучасні проблеми трудового права України : навч. посіб. для магістрів та аспірантів (напрям підготовки 081 «Право»). Харків : Право, 2018. 294 с.

13. Венедіктов С. В. В. Трудове право України: підручник / С. В. Венедіктов. Київ: «Видавництво Людмила», 2021. 216 с.

14. Віннічук Р. І. Господарсько-правове забезпечення перестраховання та ретроцесії в Україні: монографія. Харків : Право. 2019. 328 с.

15. Волошкевич Г.А., Джолос С.В., Дробот Ж.А., Коваль Т.В., Комзюк В.Т., та ін. Правознавство: Підручник для студентів внз/ Кол. авторів. Черкаси, 2019. 686 с.

16. Герц А. А., Кравчук С. Й. Правознавство: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «КОНДОР», 2018. 280 с.

17. Господарські договори: правове визначення, законодавче регулювання, зразки окремих видів договорів / А.А. Верховець, О.С. Удовиченко, К.І. Чижмарь, Д.В. Журавльов, С.В. Петков. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 84 с.

18. Деревянко Б. В. Господарське право: особлива частина (правове регулювання господарських відносин в окремих галузях економіки) : навчальний посібник / д-р юрид. наук, проф. Б. В. Деревянко; МВС України, Донецький державний університет внутрішніх справ. — Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. — 314 с.

19. Дудоров Олександр. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ: Ваіте, 2022. – 632 с.

20. Іванов Ю. Ф. Цивільне право України : Навч. посіб. у 2 т. / Ю. Ф. Іванов, О. В. Куриліна, М. В. Іванова – 2-ге вид. доповн. і переробл. – Т. 1. – К.: Алерта, 2019. – 342 с.

21. Івановська А.М. Законність, конституційна законність та конституційність як засади здійснення конституційного контролю : до питання співвідношення понять. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 1. С. 43–46.

22. Козинець А. , Пророченко В. Становлення та розвиток теорії поділу влади в історії світової політико-правової думки// Підприємництво, господарство і право. – 2020. - № 1. С. 165-169.

23. Колпаков В., Гордєєв В. Теорія адміністративного проступку: монографія. Харків: Харків юридичний, 2016. 344 с.

24. Конспект лекцій з дисципліни «Судові та правоохоронні органи України» для здобувачів вищої освіти спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність» / Укл. Л.В. Баєва. – Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2022. – 230 с.

25. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука ; [О. С. Бакумов, Л. Д. Варунц, Т. І. Гудзь та ін.] ; передм. М. І. Марчука. – Харків, 2019. – 484 с.

26. Конституційне право України : підручник / [Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.] ; за заг. ред. Т. М. Слінько. – Харків : Право, 2020. – 592 с.

27. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с.

28. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с.

29. Конституційне право України: підручник / За ред. Ю.М. Бисаги. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри./ Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. - К.: Ваіте, 2021. – 528 с.

30. Косінова К. С. Господарсько-правове забезпечення аутсорсингових відносин у національній економіці : монографія. Харків : Право. 2020. 200 с.

31. Крилов Д.Б. Проблемні питання адміністративного оскарження рішень органів Державної податкової служби України// Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, - Серія ПРАВО. Випуск 79: частина 2 . - 2023. – С. 74-81.

32. Кримінальне право (Загальна частина) : навчальний посібник / С.А. Шалгунова, О.С. Скок, Т.В. Шевченко, О.І. Соболев, С.М. Школа, С.А. Риб'янець, Ю.В. Волошина, А.О. Марієнко, В.А. Якушкін; за заг. ред. к.ю.н., доц. С.А. Шалгунової. Херсон : Айлант, 2019. – 296 с.

33. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2020. – 428 с.

34. Мельник Р.С. Загальне адміністративне право у питаннях і відповідях: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 304 с.

35. Орловський Р.С. Теоретичні та методологічні проблеми інституту співучасті у кримінальному праві України: монографія /Р.С. Орловський.- Харків: Право, 2019.-624 с.

36. Півненко Л.В. Проблемні аспекти реалізації права на судовий захист в умовах воєнного стану// Нове українське право, Вип. 1. – 2023. – С.137-143.

37. Пігенко В. Президентська, парламентська та змішана форма правління: досвід демократій Центрально-Східної Європи у контексті становлення системи державного управління в Україні [Електронний ресурс] / Володимир Пігенко і Тарас Пушак – Режим доступу: <http://pdp.org.ua/analytics/parliament/> 656-68a-a1-visnyk

38. Плєскач В. Ю. Ефективність конституційної скарги як національного засобу юридичного захисту у практиці Європейського суду з прав людини. Львів: Український часопис конституційного права. № 1. 2020. С. 38-51.

39. Попадинець Г. О., Сутність, зміст та основні ознаки судової влади// Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. - № 4. 2021. – С. 114-117.

40. Правознавство. Курс лекцій : навч. посіб.; за заг. ред В. О. Ананьїна. [Електронний ресурс]. – Київ : ІСЗЗІ КПП ім. Ігоря Сікорського, 2023. – 267 с.

41. Правознавство. Підручник. Затверджено МОН України. 6-те вид., випр. і доповн. Рек. МОНУ. Шпиталенко Г.А. 2020 рік. 602 с.
42. Правознавство: навчальний посібник, за заг. ред. С.В. Петкова. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. – 360 с.
43. Правознавство: навчальний посібник. – Житомир: ЖДУ ім. Івана Франка, 2019. – 343 с.
44. Проблеми сучасного сімейного права [Текст] : кол. моногр. / О. Й. Парнета, І. С. Лукасевич-Крутник, В. О. Кожевнікова [та ін.] ; за наук. ред. І. С. Лукасевич-Крутник. - Тернопіль : ЗУНУ, 2020. - 208 с.
45. Проблеми сучасної конституціоналістики : навч. посіб. / за заг. ред. А.Р. Крусян та А.А.Єзерова. Київ : Юрінком Інтер. 2018. 524 с.
46. Савчин М. В., Завидняк А., Олашин В. В. Пряма дія Конституції України у фокусі: доступ до правосуддя та судовий контроль за виконанням рішень судів//Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2022. - Серія ПРАВО. Випуск 70. – С. 146-155.
47. Савчин М.В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму. – Ужгород: РІК-У, 2018. – 439 с.
48. Семерак О. С., Семерак І. О. Судоустрій, правоохоронні та правозахисні органи України: навч. посіб. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2021. 276 с.
49. Сімейне право України : навчальний посібник для підготовки до іспитів / Тетарчук І.В. – ЦНЛ, 2017. – 176 с.
50. Смокович М. І. Здійснення правосуддя в умовах воєнного стану: до питання законодавчих змін// Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2022. - Серія ПРАВО. Випуск 70. – С. 450-455.
51. Судові та правоохоронні органи України : підруч. / кол. авт.: В. В. Дараган, О. П. Бойко, Н. С. Бублик та ін. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 400 с.

52. Судові та правоохоронні органи України: навчальний посібник / М. А. Макаров, А. С. Симчук, М. Й. Кулик, Ю. В. Терещенко, С. В. Харченко. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. – 656 с.

53. Судові, правоохоронні, контрольно-наглядові та правозахисні органи України : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С. М. Гусарова ; [С. М. Гусаров, О. Ю. Салманова, А. Т. Комзюк та ін.]. – Харків, 2020. – 508 с.

54. Теорія держави і права : підручник / [О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2018. – 416 с.

55. Тицька Я. О. Теорія держави і права : навчальний посібник / Я. О. Тицька, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва, Н. В. Атаманова, Н. Б. Арабаджи. Міжнародний гуманітарний ун-т. – Одеса, 2021. - 193 с.

56. Трудове право України: підручник (за ред. проф. О. М. Ярошенко). Харків: Вид-во 2022. – 376 с.

57. Цивільне право України (загальна частина) (у схемах та таблицях): навч. посіб. Львів : Растр-7, 2020. 364 с.

58. Чорна С. Роль судової влади в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод людини. Підприємництво, господарство і право. - 2020. № 8. - С. 186–190.

59. Шустрова К. В., Павліченко Є. В., Актуальні проблеми кримінального права та шляхи їх вирішення// Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 1. 2023. – С. 232-237.

60. Шусть М. С., Поліщук М. Г. Проблема визначення місця сімейного права в системі права// Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2021. – С. 106-109.

61. Щербина В.С., Резнікова В.В. Актуальні проблеми господарського права: підручник. Особлива частина. К.: Ліра-К, 2018. – 672с. 13. Устименко В.А. Господарське законодавство України: перспективи модернізації на засадах

сталого розвитку: монографія. Київ : НАН України, Інститут економіко-правових досліджень, 2019. 320 с.

62. Щербина В.С., Резнікова В.В. Господарське право (загальна частина): підручник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2021. 448 с.